

Nyelv. O.
1209
BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSESZETI KARA

A JÓ MAGYAR EJTÉS AKTÁI

A DÉKÁN MEGBÍZÁSÁBÓL ÖSSZEÁLLÍTOTTA

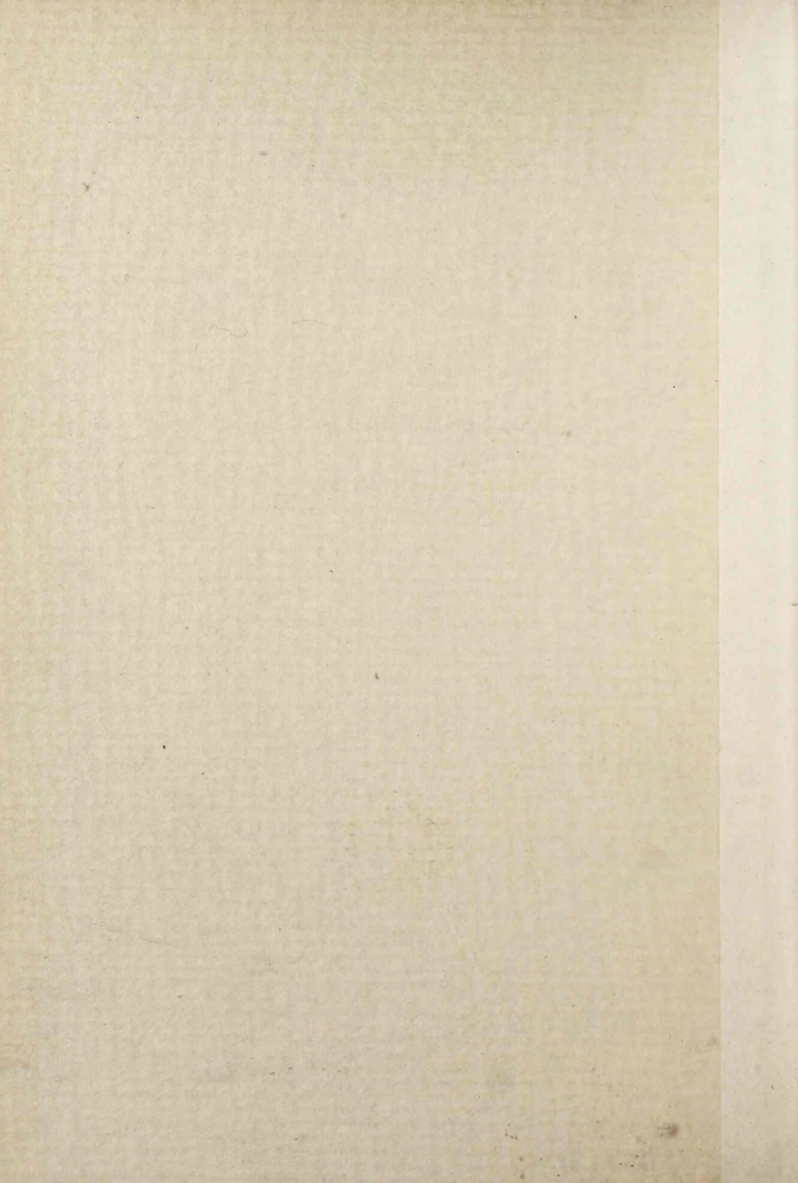
ECKHARDT SÁNDOR
NY. R. EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST, 1941

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCÉSZETI KARA

A JÓ MAGYAR EJTÉS AKTÁI

A DÉKÁN MEGBÍZÁSÁBÓL ÖSSZEÁLLÍTOTTA

ECKHARDT SÁNDOR

NY. R. EGYETEMI TANÁR

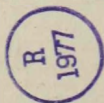
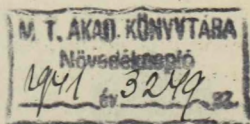

BUDAPEST, 1941

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

105593

Több mint három év telt el azóta, hogy Kodály Zoltán megkezdte agitációját a helyes, jó, szép hangzású magyar beszéd érdekében. Az első riadót nagy sajtóvisszhang, majd tudományos vita követte. A Pázmány-Egyetem bölcsészeti kara pedig elhatározta, hogy az egyetem hallgatói számára évenként ejtési versenyt rendez, hogy ébren tartsa bennük a szép magyar beszéd iránti érdeklődést.

Ugyanezt a célt óhajtja szolgálni a Kar, amidőn a magyar ejtésért folytatott küzdelem iratait itt összegyűjtve a magyar közönségnek átnyújtja. Hiszen a szép és jó magyar beszéd nem egy testület dolga, hanem az egész nemzeté és tényleges eredményekkel csak akkor dicsekedhetünk, ha a magyar közönség minden rétegében tudatossá lesz a magyar nyelv és beszéd nemzeti értéke.

Mert nem sokat tettünk a magyar nyelvért, ha csupán a — sokszor hasznos — idegen hangzású szavakat üldözzük. A nyelv állománya nem elsősorban a szó, hanem a hang és a szavak összefűzése. A kiejtés és a szófűzés ugyan nehezebben megfogható valami, de ha a túlsok idegen szó veszélyezteteti ősi szókincsünket, még sokkal inkább rontja a magyar nyelvközösség egységét, szépségét

az idegenszerű hangképzés, hanglejtés vagy a szavaknak idegen minták utáni csoportosítása. A nyelvromlás ellen pedig a meglevő értékek tudatosításával lehet védekezniünk, a közösségre érvényes, magyarosnak érzett hanglejtés és beszéd kultuszával, dicséretével, sőt jutalmazásával.

E tanulmányok, beszédek, beszámolók közzétételével azt reméljük, hogy az eddig közömbös olvasóban is felébred a szép magyar beszéd iránti tisztelet és többre tartja ezután azt, aki magyaros hangzással ejti szavait, mint aki arra ügyet sem vet beszédében. A külföldi népek már rég eljutottak nyelvük megbecsüléséhez, a magyar közönség azonban még messze van ettől az eszményi állapottól. Hogy pedig a tudományos világ mit tanulhat az eddigi tapasztalatokból, azt alább látni fogjuk.

E kiadvány gondolata és megvalósítása Gerevich Tibor dékán érdeme, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda nemes bőkezűsége nélkül azonban nem valósulhatott volna meg.

Budapest, 1941 június.

E. S.

I.

KODÁLY ZOLTÁN RIADÓJA

I. A MAGYAR KIEJTÉS ROMLÁSÁRÓL.

A Báró Eötvös József Collegium volt tagjai Szövetségének 1937. december 9-én tartott közgyűlésén elmondott beszéd. Először megjelent az 1936—37. évi Szövetségi Évkönyvben (Gombocz-émlékkötet).

Kedves barátaim! Gombocz Zoltán váratlan, korai halála félbemaradt munkák egész sorát jelenti. Nem akarom a hivatottak megállapításait ismételni. Csak két kijelentését idézem. 1929-ben, hat évvel halála előtt „megjelenendő Magyar Fonetikájáról“ beszél egy bírálatban. A Magyar Nyelvtudományi Társaságban tartott 1931-i emlékezetes elnöki megnyitójában, miután a nyelvhelyesség kérdését minden oldalról megvilágította, azt ígéri, hogy stilisztikai vonatkozásairól más alkalommal fog szólni. Ez az alkalom örökre elmúlt és ki fogja pótolni? Ki bocsátja erre a kérdésre az elme olyan reflektorfényét, amilyennel ő rendelkezett?

Kedves barátaim, az elhúnyt szellemében akkor cselekszünk, ha kiki igyekszik az általa elgondolt és félbemaradt monumentális épülethez a maga tégláját hozzátenni.

Ez a jogcíme mai előadásomnak is. E nélkül talán megvártam volna, hogy nálam hivatottabbak

tegyék szóvá az itt elmondandókat, melyek már néhány éve nyugtalanítanak, s melyeknek vele való megvitatására már rég készültem. Azért vele, mert neki köszönhetem, hogy jobban megnyílt a fülem a nyelv bizonyos jelenségeire.

Sok éve annak, hogy a Csillag-utcai Collegium elsőemeleti folyosóján, ahol tavasszal az udvar néhány fája kertet jelentett számunkra, sokszor beszélgetett egy kisebb csoport Gombocz körül. Alig pár évvel volt idősebb nálunk, de rendkívüli fölényét, bár sohasem érezte, mindnyájan szívesen elismertük. Magyar szakvezetőm volt, finnre, franciára, angolra tanított (micsoda fényűzés! Gombocz mint nyelvmester!). A nyelveket fonétikai alapon tanította, figyelmeztetett a hanglejtés sajátosságaira minden nyelvben. Ő mutatott először külföldi könyvet, amelyben a hanglejtést kótával próbálták rögzíteni. Ő tőle hallottuk, hogy az École Normale Supérieure tagjait a francia Nemzeti Színház egy színésze tanítja beszélni. Együtt állapítottuk meg, hogy nálunk semmi beszédkultúra, semmi oktatás nincs, sőt a hangzó beszéd alaptörvényei sincsenek tisztázva. Mikor Lipsceből visszatért, Sieversről beszélt. Nemsokára megjelentek Sievers első írásai nyelvmelódiai kutatásairól. Amihez hasonlókat Gombocz buzdításai ellenére sem tudtam már végezni: más utakra terelt a sors, a hajlam.

(Ámbár ha vesszük, az is egy neme a kísérleti fonétikának, ha az ember versek alá kótákat írogat, s megpróbálja a bennük rejlő melódiákat napvilágra hozni.)

A kegyelet adóját legjobban azzal vélem leróni, hogy elmondom azt a gondolatsort, aminek csíráját azok a régi beszélgetések ültették belém. Töké-

letlen, kidolgozatlan vázlat ez, legelső sorban hiányzik a vele való megbeszélés rostája. Halogattam, egy nyugodt, szabad órára várva, hogy bírálata alá bocsássam. A sors nem engedte.

Nem tudhatom, lesz-e még időm e gondolatok tüzetesebb kifejtésére. Leteszem sírjára, mint zsenge növényt, azzal a kívánsággal, hogy hozzáértő kerészek munkája nagyra növevessze, s hogy nyelvünk ügyének használjon.

Legyen szabad Gombocz elnöki megnyitójának egy mondatával (Magyar Nyelv XXVII. 11.) kezdenem: „A beszédbeli nyelvhelyesség nem nyelvtani, hanem *nyelvszociológiai* probléma. Helyes, ami egy nyelvközösség szokásával megegyezik, helytelen, ami vele ellentétben áll.“ Majd: „Amint az analógias változások, az intraindividuális utánzások esetében is nem a kvantitás, hanem a minőség a döntő, úgy az extraindividuális, a szociális utánzás esetében is nem ritka eset, hogy törpe minoritás rákényszeríti nyelvszokását a többségre.“

Mint annyi másban, itt is egy külön magyar tragédiára tapinthatunk.

Normális fejlődésű nemzet nyelvszokására, általában külső-belső kulturális életére döntő hatása van a legműveltebb rétegnek, még akkor is, ha politikai befolyását elvesztette. (Franciaország.) Ez hatalmas biztosítéka a kulturális fejlődésnek, mert az alsóbb rétegek előtt becsületet szerez a szellemi kultúrának, vonzóerőt gyakorol felfelé s a többi közt irányítóan hat a nyelvszokásra, kiejtésre. — Mi a helyzet nálunk? Ismert történelmi fejlődés eredménye, hogy legelőkelőbb köreink a nemzeti kultúra ápolásában rájuk váró feladat elől már jó ideje következetesen kitérnek. Magyar nyelvszoká-

sukat, kiejtésüket pedig mintának el nem fogadhatjuk.

Ez a kiejtés részint az illetők idegen származása miatt, részint a kora gyermekségükben megkezdett idegen nyelvtanulás miatt tele van idegen ízzel, a magyar közszokástól eltérő, tehát helytelen ejtésmóddal. Más, boldogabb országokban a legműveltebbek kiejtése a norma. Ha mi is követnők: rosszul beszélnének valamennyien.

A fínomság, előkelőség vonzóereje ismert tényező a nyelvfejlődésben. Más országokban is idegenszerűségeket hozott a nyelvbe. Ha jól emlékszem, Schuchardt Húgónál olvastam egy összeállítást német szópárokról azonos fogalmakra: mindig az idegen szó jelöli az előkelőbb árnyalatot. (Gasthof-Hotel, Barbier-Friseur, Wirtshaus-Restaurant stb.)

Ne feledjük: a németeknél is volt korszak, amikor magasabb kultúra idegenséget jelentett: a francia műveltségű fejedelmi udvarok kora. De hová jutottak azóta! Csak harminc év alatt mit végeztek nyelvükön az idegen szavak majdnem teljes kiirtásáig! Herdertől a „*Sprachpflegeamt*“-ig nagy utat tettek . . .

Harminc éve még előadásom címét is igazolni kellett volna. Akkor az volt a nézet, hogy a nyelvben nincs romlás, csak fejlődés, változás van. A nyelvet természeti produktumnak fogták fel, amelynek fejlődésébe nem lehet beavatkozni, eredményei előtt meg kell hajolni, azokat tudomásul kell venni.

Hallottunk újabban is olyan nézetet, hogy a magyarságba beolvadt rengeteg idegen szükségképen változást okoz a nyelvben. Természetes folyamat ez, mint mikor a latint a barbárok rosszul beszél-

ték, s ebből új nyelvek születtek. Elveszett a latin régi hangsúlya, kvantitása, s vele a régi verselés alapja. Ez nem romlás volt, csak változás, fejlődés.

Kedves barátaim, nem hiszem, hogy ennyire vagyunk. Ha nagy tömeg idegen bevándorló a félig-meddig megtanult magyar nyelvet rosszul beszéli, beleviszi a maga nyelvéből nyersen lefordított kifejezéseket, egy idegen nyelvszemlélet, gondolkodás tükrét — s ami most érdekel: atavisztikus fonetikájának idegenszerű hangjait, hangsúlyozását, hanglegjtését: elfogadjuk ezt történeti fejlődésnek, ami ellen nincs jogunk védekezni, csak tudomásul kell vennünk?

Bizonyára van jogunk itt romlásról beszélni, és nem nézni ölbetett kézzel, hogyan hatalmasodik el, esetleg hogyan kényszeríti rá „egy törpe minoritás nyelvszokását a többségre“. — Nem: amíg elegenden vannak, akik a változásokat romlásnak érzik, ösztönszerűen küzdenek is ellenük. Az eleinte megmosolygott nyelvhelyességi mozgalomban, amely alig pár év alatt nevezetes eredményt ért el, csak a nemzet vitalitásának, élni akarásának egyik jelét láthatjuk. Mellé álltak az írók, mert megértették, ha így halad tovább, eljön az idő, mikor nincs kinek írjanak. Mellé fog állni minden öntudatos magyar, ha megérti, hogy itt többről van szó, mint nyelvészeti vitákról. Hogy a rosszul beszélt magyar nyelvből nem új nyelvek fognak születni, hanem a magyar nyelv és vele a nemzet meg fog szűnni (amint azt Herder már régen megjósolta).

Azzal, hogy Gombocz nem tudományos, hanem stilisztikai problémának nevezte a nyelvhelyességet, nem degradálta, hanem felemelte. Tudjuk, hogy a művészetet a tudománynál is feljebb be-

csülte, önmagában is, a nemzet életére való hatásában is. Azzal, hogy azt mondta: a nyelvhelyesség stilisztikai probléma, azt mondta: fontosabb, mint ha csupán tudományos probléma volna.

Amennyire tudom, a nyelvhelyesség újabb irodalmában nem került még szóba valami, amit Gombocz előbb-utóbb bizonyosan szóvátett volna: a kiejtés romlása.

Bizonyos, hogy egy, nyelvben és stílusban kifogástalan szöveget magyartalanul is fel lehet olvasni. Vannak tehát a nyelvhelyességnek írásban nem rögzíthető, csak füllel felfogható elemei is. A nyelvnek nemcsak leírható része van kitéve romlásnak, hanem talán még inkább ez a jelekkel nem rögzíthető, csak hallható része. Az élőbeszéd azon elemei, amelyekre nézve az írásjelek határozott utasítást nem adnak, sokkal inkább vannak a beszélő vagy felolvasó önkényére bízva, mint az írásban rögzíthető elemek. Egyrészt, mert szabályai eddig sehol összegyűjtve nincsenek, másrészt, mert zenei elemekről lévén szó, nem mindenki van elegendő hallásbeli fejlettség, hogy egyáltalában észrevegye, megfigyelje és kövesse törvényszerűségüket.

Valamikor szónok nemzet hírében álltunk. Ma lámpával kell keresni olyan szónokot, akinek beszéde a zenei elemek szempontjából is kifogástalan.

A romlás okait a következőkben kereshetjük.

1. Idegen beolvadás. (L. SZEKFŰ GYULA: A faji kérdés és a magyarság. Történetpolitikai tanulmányok. Budapest, 1924.)

2. Az oktatás teljes hiánya. Végigjárhatjuk a tizenhat iskolát a nélkül, hogy valaha figyelmeztetnének a hibás kiejtésre s megmutatnák a jót.

Sokan beszédhibával mennek végig az életen, holott fiatalukorukban könnyen leszoktak volna róla.

3. Ennek folytán a fórumot ellepik a rosszul beszélők. Tehetik, mert elhalványult az érzék, nincs kritika, nincs kötelező irodalmi kiejtés. A jól beszélők sokan félreálltak, nem kis részben a pár évtizede dühöngő kontraszelekció miatt.

4. Idegen nyelvek térhódítása. Mindenki, aki kénytelen foglalkozásánál, vagy körülményeinél fogva idegen nyelveken olvasni és beszélni, naponta érzi, hogy ezzel nemcsak magyar nyelvérzékét, hanem kiejtését is veszélyezteti. Míg az idegen beolvadók magukkal hozott, öröklött fonétikája okozza beszédük elütő színét, a magyar születésűek maguk alatt vágják a fát. Mennél gyakrabban és sikeresebben állítjuk át beszélő szerveinket idegen nyelvre, annál több kárát vallja magyar kiejtésünk.

5. A rengeteg idegenből fordított zenés színmű, opera, operett, kabarédal. Az ezekben lépten-nyomon ott éktelenkedő hamis hangsúly, a nyelv természetes dallamával ellenkező dallamvezetés bizonyos idő alatt kikezdi a legjobb magyar nyelvérzékét is. Gutta cavat lapidem. A torz, képtelen hanglejtésű refrének, daltöredékek, bár eleinte csak tréfás iróniával idézik, belekerülnek a mindennapi beszédbe. Majd az irónikus mellékíz eltűnik s fülünk egy fokkal tompább lett a magyar hanglejtés és ritmus finomságával szemben.

Mind e tényezők és még sok egyéb (szószék, színház, grammofon, rádió) eredménye az a semleges, ízetlen és színtelen magyar kiejtés, mely művelt középosztályunkat jellemzi. S még ez a jobbik eset, még örülhetünk, ha csak semleges, s nem

érezni rajta valamely határozottan kifejezett idegen ízt. Kimondhatni: művelt középosztályunkban a magyaros magyar beszéd a legnagyobb ritkaság. Mintha a műveltség ára az volna, hogy elveszítjük az élő beszéd magyar zamatát.

S akik alulról kerülnek a középosztályba, sietnek eltanulni ezt a színtelen, semleges, sőt hibás beszédet, mert azt hiszik, ez a fínom, ez az előkelő, s eldobják a magukkal hozott egészséges, gazdagabb színezésű kiejtést, mert parasztosnak vélik az új környezet hatása alatt.

Reménytelennek látszik a helyzet, de mégsem az.

Éppen Gombocz személye ragyogó példa arra, hogyan lehet 6—7 idegen nyelven nemcsak olvasni, hanem kifogástalan kiejtéssel beszélni és a mellett a magyar kiejtés minden fínomságát sértetlenül megőrizni.

Ha azt mondaná valaki: erre csak ilyen rendkívüli nyelvtudós és fonétikus képes, azt felelem: igaz, de kisebb méretben megközelítheti minden magyar. A magyar ugyanis nemcsak tisztán beszél, élesen, petyhüdség nélkül artikulál, hanem jó füle is van a hangzó formák megfigyelésére. Bámulatos, mily pontosan megfigyelik és utánozzák pl. szomszédos falvak egymás eltérő nyelvjárását. Nem sok kellene hozzá, hogy ezt a meglévő képességet tudatossá fejlesszük. Csak eszméljünk rá: az élőbeszéd magyarságának védelme és fenntartása éppoly életkérdés, mint a szókincsé és mondat-szerkezeté.

Mielőtt arra térnék, mi volna ennek a módja, lássunk röviden néhány tipikus hibát.

A kiejtés zenei oldalának vizsgálata újkeletű tudomány, messze van a teljességtől. De néhány

sarkalatos alaptétele már tisztázva van s egy használható gyakorlati kézikönyvet már ma is lehetne szerkeszteni. Néhány fontos tüneményt már 1862-ben helyesen figyelt meg egy elfelejtett fonétikusunk: Regner Tivadar.

A magyar nyelv zenei követelményei elég nagyok. Külföldiek csak fejlett hallás és ritmusérzék segítségével közelíthetik meg. Rövid és hosszú hangzók közt éles különbséget teszünk. A mi nyelvünk az egyetlen e tájon, amelyben egy kis nyújtott ejtés azonnal megváltoztathatja a szó értelmét (*csikós-csíkos* stb.). A magyar fülben már maga a nyelv kifejleszt bizonyos fokú zeneérzékletet. Ha valakinek beszédébe csak kevéssé is belevegyül egy más nyelv zeneisége: a magyar észreveszi.

Lehet németesen, tótosan, oláhosan, rácosan, örményesen, cigányosan, zsidósan magyarul beszélni. Ha szórványosabban is, de elég tisztán megállapítható az olasz, francia, angol, holland anyanyelvűek magyar beszéd módja. Minden idegenajkú hozza a maga fonétikáját, s minél jobban eltér ez a magyartól, annál feltűnőbb a kiejtése. Ha csak nem igyekszik fonétikus tudatossággal a sajátos magyar szájállást és hangképzést a magáévá tenni. A magyar pedig hamarabb ér el jó kiejtést a tótban, olaszban, franciában, mint a németben és angolban.

Legsúlyosabban az artikuláció és ritmus elváltásai kezdik ki a nyelv zenei rendszerét. A germán nyelvek artikulációja sokkal lazább, petyhüdtebb, mint a magyaré, olaszé és franciáé. Nekik szokatlan munkatöbblet a tiszta, erős magyar artikuláció. Ha pedig mi átvesszük az ő elnagyoltabb, futóla-

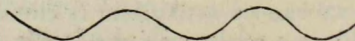
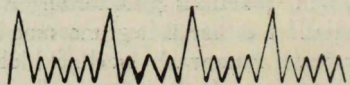

gosabb hangképzésüket, azonnal megromlik kiejtésünk.

Elmulasztjuk az ajakgömbölyítést: *o*-ból *a* lesz (*nyalc árarak*). Ha nem nyitjuk ki a szánkát, hanem félig csukva tartjuk, mint az angol, valamennyi hangzónk színe elváltozik. Mássalhangzóink közül legfeltűnőbbben az *r* romlik. (*Kézlek alássan, boa = bor.*) Pedig az *r*-nek minden más ejtése disszonáns, élősi elem a magyar hangrendszerben. Az előkelőnek vélt raccsolás már egymaga idegen ízt ad a beszédnek. De ritkán jár egyedül. Mintha az *r* egyik sarokköve volna kiejtésünknek. Ha meglazul, az egész épület inogni kezd.

Mindez leginkább a német és angol nyelv hatása. Az olasznak, franciának nincs ilyen romboló hatása, mert hangképzésük élességben és határozottságban közelebb áll a magyarhoz.

De különösen vészes hatású a germán nyelveknek egy másik sajátága. Náluk a súlyos és súlytalan szótagok közt sokkal nagyobb különbség van intenzitásban, mint nálunk. Grafikailag ilyenformán ábrázolhatjuk ezt a különbséget:

A súlyos szótagok sokkal erősebben kiemelkednek a súlytalanok közül, mint nálunk, a hangsúly pedig meg is nyújtja a szótagot. A súlytalanokat

nemcsak gyorsabban, de hanyagabban, elmosódva ejtik. A helyes magyar beszédben a rövid szótag a hangsúlyban is rövid marad, a súlytalan szótag pedig megtartja teljes intenzitását (Schallfülle), ha pedig hosszú volt, nem rövidül meg. (A nyugateurópai nyelvek között csak az angol ismer hangsúlyos rövid szótagot.)

Keményebb szemecske a magyar szótag, mint az angol: nem lehet úgy összenyomni. Ott vitás lehet, hogy egy szó hány tagú. (Jespersen: Lehrbuch der Phonetik 199. l.) Nálunk soha. Mi is rövidítünk: elisióval. De a kiugrott szótag máskor újra teljes értékében megjelenik: *mélt'sás* — *méltóságos*, *téns* — *tekintetes*.

Ez ellen sokat vét az újabb nemzedék. Tanulmányos volt pl. a Nemzeti Színház jubiláris estjén Szacs vay Imre és Somogyváry Gyula rádióbeszélgetését hallani. A 84 éves Szacs vay ércből öntött szótagjai úgy gördültek egymásután, egyforma erővel, mint egy törhetetlen lánc szemei, Somogyváry már sietteti, nagyolja, zsugorítja a súlytalan szótagokat, mintha nem volna türelme végigmondani őket, pedig ő még aránylag jól beszél. A szótagok egyenlő intenzitása egyik legfontosabb jelensége, sőt alaptörvénye a magyar beszédnek. Ezért ejti a magyarajkú a német beszédben az elmosódva ejtendő súlytalan szótagokat is teljes hangzatossággal, amin megint a németek mosolyognak.

Egy másik, a magyartól elütő tulajdonsága a német nyelvnek a gyakori hangrés-zár. (Még szóközépen is: *Er||innerung*.) Ezáltal a beszéd szaggatott, Morse-jelekhez hasonló lesz, ellentétben a magyar huzamos, megszakítás nélküli vonalával.

Német származásúak magyar beszédén erősen érezhető ez, még a második nemzedékben is.

A sietség, vagy szónoki hév jó beszélőből is kicsusztat olykor egy-egy *kelemes, szelemes* féle alakot. A mai fiatalok beszédében egyre szaporodnak az ilyenek. A hosszú mássalhangzók rövidülése szintén nyugateurópai hatás: a nyugati nyelvek általában nem ismerik a geminációt. Egy pesti napilapban már húsz éve olvashattuk, hogy ideje volna nehézkes helyesírásunkat megreformálni, hisz mindnyájan egy *l*-lel ejtjük a *kelemes, szelemes*; miért írunk hát akkor két *l*-let? Az így ritmustalanított magyar beszéd úgy hangzik, mint a gyermekcipők tipegése. Egy kisebb körben (Gömör) már a népnyelvben is felütötte fejét. „A vizsont~~hal~~ásra!“ búcsúzott megint a minap a rádió. Bizony belehal a nyelv, ha ki nem hal ez a rút hiba.

Míg a hosszú mássalhangzókat rövidítik, a rövid, hangsúlyos magánhangzókat nyújtják. Ez a hiba is megdőbbentő mértékben terjed. A rövid és hosszú szótag időtartamának régebbi, kb. 1:3 aránya 1:2-re lágyul, sőt újabban már az 1:1-et is megközelíti. Vagy úgy, hogy a magánhangzó megnyúlik: *virág, beszél, köszönöm* helyett lesz *virág, bészél, kőszönöm*. Néha a nyelvérzék még tiltakozik a magánhangzónyújtás ellen s a rá következő mássalhangzó kettőzésével tesz eleget az idegen, hangsúlyfokozó és nyújtó ösztönnek. Különösen emfatikus kiemelés esetén: „*Ez még a poggány korból való!*“ „*Nem tuddom fokozni!*“ Pedig a magyarban a kivételesen erős hangsúly inkább még rövidíti a rövid hangzót. Gondoljunk a leggyakrabban kiejtett magyar szavak egyikére: *számár!*

Minél erősebb a hangsúly, annál nagyobb a különbség a két szótag hossza között. 1 : 3-ról 1 : 4-re, sőt 1 : 6-ra is nőhet. Talán megnyúlik a kezdő *sz*, de nem a vokális. A hangsúlyos rövid szótag nyújtása, a hangsúlyos szótagok intenzitásának növelése — amint ezt egyre gyakrabban halljuk különösen a nyelveket tanuló műveltebb ifjúság közt — pusztító betegséget jelent nyelvünk ritmusrendszerében. Ha idejekorán meg nem állítjuk ezt a folyamatot, teljesen összezavarja nyelvünk ritmusát és a magyar verselés létalapját kezdi ki.

Sē nēm rōvīd, sē nēm hōsszū,
ēz az igaz magyar beszéd,

hallhatjuk majd egyszer. Szerencsére, ha minden jó magyar felcsap nyelvmesternek, még mindig tíz jut egy rosszul beszélőre. De hogy itt valamit tenni kell, az bizonyos.

A ritmus elleni vétségek után röviden említsük meg a hangszín elváltozását, ami talán kevésbé veszélyes ezidéig.

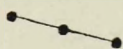
Egy világáramlat az utóbbi évtizedekben az ember minden hallható megnyilatkozását az éles és orrhangú színezet irányában tolta el. Ennek tünetei: a kupléénekesek orrhangja, a jazz, az egyre rikítóbb hangszerelés Strauss Richardtól Stravinskyig. Nem francia eredetű (sőt a francia ízlés jó ideig tiltakozott is ellene), inkább amerikai. Nálunk eddig még kevés kárt tett: a lágy- és mélycsengésű magyar beszédben oly feltűnő, hogy azonnal nyegleségnek érezzük. Egyelőre igen vékony rétegnél található. De lehet, hogy terjedni fog, főleg, ha bizonyos foghegyről való beszéddel párosul, amit sokan könnyen előkelőség jelének gondol-

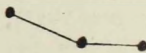
hatnak. Ugyanis rendszeren együttjár a fentemlített elmosódó, petyhüdt artikulációval.

Utoljára a hangmagasság változásait, a volta-képeni dallamot említsük. Erről épp Gombocz Zoltán foglalta össze húsz éve egy kis cikkben, amit akkor lehetett.* Azóta Tolnai és Csűry vizsgálta behatóbban a hanglejtést. A kérdőmondat hanglejtését Gombocz cikke már lényegében megállapította. (Urania VIII. 129.)

1. Ha kérdőszóval kezdjük:

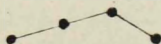

Ki járt itt?

Hol voltál?

2. Ha nem:

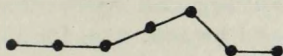
Te voltál itt?

A franciában a kérdő, csodálkozó, kétkedő, ellentmondó mondat végig felfelé lejt. „Magyar fülnek az ilyen kérdésmód idegenszerű, pedig a budapesti iskolákban elég gyakran hallani“, jegyzi meg Gombocz 1907-ben. Azóta a végig felmenő

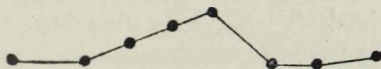
* Hadd idézzük REGNER ma is érvényes szavait (Ak. Értésítő 1862. 446.): „A beszéd dallama minden nyelvben annál észrevehetőbb, minél műveletlenebb a beszélő, sőt a nemzetbeliek közül csak a művelt veszi észre, de nem magánál, csak a műveletlennél, minél fogva azt műveletlen szokásnak tartván nem szokta megvizsgálni, hogy micsoda benne a nemzeti.“

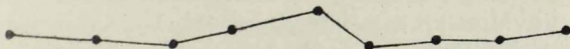
kérdés mellett egy másik hibás dallamot figyelhetünk meg:

Elhoztad a kis lámpát?

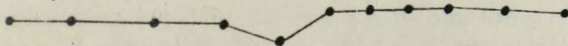
Benn voltál a hangversenyben?

Nem volna jó visszafordulni?

leesik a hang, de korán: 2—3 szótag van mélyen, egyetlen utolsó helyett.

Amerikában élő magyartól hallottam ezt a mondatot:

Szabad ebből a salátából venni?

Tipikusan angolos kérdőforma: a kissé emelt utolsó szótagok egy szinten maradnak. Efféle kivételes hanglejtés, amíg mindenki érzi idegenszerűségét: nem árthat. De az előbb említett forma már nagyon elterjedt. A fővárosban lépten-nyomon hallható.

Osúry Bálint megállapította az egy- és két-szótagú kérdés hanglejtéseit a szamosháti nyelv-

járásban.* Úgy látszik, ezek a köznyelvben is érvényesek.

A dallamról még csak egyet. JESPERSEN említi (Lehrbuch der Phonetik. 229. l.), hogy a vad népek beszéde nagy, féktelen hangközváltozásokkal él, de a civilizáció letompított minden heves kifejező mozgást, így a hanglejtést is, és apró, finom árnyalatokkal él, melyeket a nyelven kívülálló unalmas egyhangúságnak érez.

Nos, a mi beszédünk ilyen egyhangú hatást tesz a nyugati kultúrnépekre, mert az ő hanglejtésük a mienknél mind élénkebb és nagyobb terjedelmet fut be. Most az a sajtóságos helyzet, hogy a nyugati nyelvek hatása alatt kezd élénkülni a mi hanglejtésünk. Ez tán nem olyan veszedelem. De ha kezd a lejtés hagyományos, mélyen gyökerező irányvonalait: az ellen minden erővel küzdenünk kell.

Vannak defetista nézetek, melyek szélmalomharcnak tartanak minden ilyen védekező kísérletet. De vajjon a nyugati népek fejlett beszédkultúrája magától jött létre s nem századok tudatos munkájának eredménye?

Pár éve, mikor még francia apácák tanítottak a sashegyi Notre Dame de Sion-ban, egy barátom lelkesedve újságolta, micsoda tanítás folyik ott. Egy nap azzal támadtak a kislányára: Te valakivel beszéltél, akinek rossz a francia kiejtése!

Mikor lesz nekünk olyan iskolánk, ahol a tanár észreveszi, hogy a diák valakivel beszélt, akinek

* Váratlan halála († 1941. febr. 13) véget vetett alapvető kutatásainak. Lesz-e folytatója?

nem jó a magyar kiejtése! És mégis mindent el kell követnünk, hogy legyen olyan iskolánk.

Itt kell utalnom röviden a kiejtésnek és romlásának lélektani alapjaira. A nyugati népeknél a saját nyelvük tökéletes, biztos tudása a kultúra elemi követelménye. (Nálunk, tudjuk, nem az.) Hozzájárul bizonyos felelősségérzet: a beszéd szinte a nemzetért való testi kiállás egy formája. A nagy nemzeteknél rendszeresen kinevelt nemzeti öntudat teljessége beszédük magától értetődő biztonságában is megnyilvánul. Hol romlik a kiejtés? Ahol fogya-
tēkos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősség-
érzet. Ahol az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelv. Ilyenkor a nemzeti nyelv kiejtésében egyrészt zavarólag hat a túlságosan gyakorolt idegen nyelvek kiejtése, másrészt bizonyos lelki tunyaság, közömbösség lép fel a saját nyelvvel szemben; ennek következménye a beszélő szer-
vek ellazulása, kényelmeskedése, hibás „ráigazí-
tása“: a rossz kiejtés.

Természetes, hogy e lélektani okok megszünte-
tése elsőrendű köznevelési feladat. De a mellett ál-
landóan művelnünk kell az élőbeszédet szakszerű
(technikai) alapon is. Kiejtésünk minden részlete
nincs még tudományos pontossággal felderítve. De
eleget tudunk arra, hogy a lábra kapott zavarban
valami rendet teremtsünk. Egy kiejtésbeli normá-
ban való megállapodás nem vág elébe a további
tudományos kutatásnak. A gyakorlati élet számára
viszont kell a norma. Pusztá gúnyolódással, a rossz
beszéd kipécézésével nincs elintézve a dolog. Sokan
szívesen megtanulnák a jót, ha volna kitől. Ha meg-
lehetett egyezni az irodalmi nyelvben, meg lehet a

kiejtésben is. Ha nálunk tízszer, hússzor nagyobb népek meg tudták e kérdést oldani, majd csak meg tudjuk mi is. Könnyebb munka lesz, mint volt a „Deutsche Bühnensprache“ megalkotása.*

Kedves barátaim! A következő határozati javaslatot terjesztem tehát a Szövetség közgyűlése elé:

1. Kérjük fel a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy adja ki sürgősen a Magyar Kiejtés Szótárát, a fő szabályok rövid összefoglalásával, a fő hibák megjelölésével. Kérjük fel a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságát, hogy foglalkozzék rendszeresen az írásban nem látható, csak füllel hallható magyartalanságok vizsgálatával és javításával is.

2. Kérjük fel a Magyar Tudományos Akadémiát, hívjon össze egy vegyes bizottságot, amely majd a szótár alapján véglegesen kidolgozza az irodalmi kiejtés normáját, a kétes esetek lehető kiküszöbölésével, a tudományos, gyakorlati és művészi szempontok összeegyeztetésével. A bizottságban minden fórum képviselve legyen, amelynek az élő beszédhez valami köze van; az így megállapított kiejtés legyen kötelező az iskolától a színházig, a rádiótól a templomig mindenütt, ahol magyar beszéd hangzik.

3. Tegyük lépéseket, hogy minden rendű oktatóink kiképzésében a helyes magyar kiejtés az eddiginél nagyobb figyelemben részesüljön. Ne

* TH. SIEBS: Deutsche Bühnenaussprache, Hochsprache. Köln, 1930¹⁵. A több helyütt idézett Wörterbuch der Rundfunkaussprache ugyanattól a szerzőtől csak az előbbi mű rövidebb, könyvtári forgalomba nem került kivonata.

kaphasson tanításra jogosító oklevelet az, akinek magyar beszéde nem kifogástalan. Nevezetesen:

a) Keressük meg a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Urat, hogy az ügyet fontosságához mértén karolja fel. A közoktatás irányítójának első kötelessége gondoskodni arról, hogy legyenek fölös számmal olyanok, akiktől a helyes magyar kiejtést meg lehet tanulni, továbbá, hogy minden tanintézetben elegendő idő is jusson a tiszta magyar beszéd ápolására.

b) Keressük meg a Magyar Királyi Honvédelmi Miniszter Urat, kérve, hogy a fennhatósága alá tartozó katonai nevelőintézetekben a magyar nyelv és kiejtés oktatását mennél eredményesebbé tegye.

c) Keressük meg egyetemeinket, kérve őket, hogy — amint ezt a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem már megkezdte — fonétikailag iskolázott szakembereket bízzanak meg az egész egyetemi ifjúság beszédkulturájának ápolásával. Tartsanak gyakorlati tanfolyamokat a szép beszéd fejlesztésére, a beszédhibák, rossz szokások leküzdésére. Ügyvédi oklevélre pályázni csak ilyen beszédművészeti tanfolyam sikeres elvégzése után lehessen.

d) Keressük meg a Tanárképző Intézeteket, hogy kötelező alapos beszédművészeti tanfolyamokat tartsanak a tanárjelöltek számára. A Báró Eötvös József Collegium Igazgatóságát kérjük fel, hogy ezt intézetén belül, saját hatáskörében valósítsa meg.

e) Keressük meg az Egyetemeket, hogy tűzzenek ki évenként pályadíjakat a legjobb kiejtésű

hallgatók jutalmazására. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem GOMBOCZ ZOLTÁN emlékének áldoznék, ha ezt a díjat róla nevezné el.

4. Keressük meg a Papnevelő Intézeteket azzal a kéréssel, hogy az egyházi szónoklat tanításában az eddigi gyakorlatnál nyomatékosabban fordítsanak figyelmet a szép magyar beszédre.

5. Keressük meg a Rádió igazgatóságát, kérve, hogy a mikrofon elé kerülő előadók, felolvasók elbírálásánál a kiejtés szempontját fokozottabban érvényesítse. Tartasson a kitűnően bevált nyelvhelyességi előadások mellett külön kiejtés-helyességi, hibákra figyelmeztető előadásokat is, arra alkalmas szakemberek bevonásával.

6. Keressük meg PINTÉR JENŐ tankerületi főigazgató urat, azzal a kéréssel, hogy 1937. februárban kiadott körlevelét, melyben a nyelvhelyesség ápolására hívta fel az iskolákat, egészítse ki a fonetikus kifogástalan kiejtés érdekében.* Szülői értekezleteken kellene a szülőknek megmagyarázni, hogy ha a gyermeket már 3—4 éves korában idegen nyelvre kényszerítik: soha helyesen magyarul beszélni nem fog. Meg lehet tanulni idegen nyelvet, mégpedig tökéletesen, ha 10 éves koron túl fogunk is hozzá.

Kedves Barátaim! Szíves figyelmeteket megköszönve, arra kérlek, ne engedjétek, hogy ez a

* Az azóta már szintén elköltözött PINTÉR JENŐ melegen felkarolta a kiejtés ügyét: a budapesti bölcsészeti kar példájára a középiskolai tanulmányi versenyek során jó magyar beszédből is hirdetett versenyt 1939 tavaszán. A nyertes BAGOSSY SÁNDOR debreceni diák lett.

kérdés lekerüljön a napirendről, míg megoldásra nem jut. Hozzatok elő mindent, ami a dolog gyakorlati megvalósulását előbbreviheti. Úgy gondolom, korán elköltözött mesterünk és barátunk emlékét szebben nem örökíthetjük meg, mint ha az ő eszméiből és útmutatásaiból kiindulva, ápoljuk és fejlesztjük azt a nyelvet, amely mindnyájunk létének értelme, s amelynek ő élete egész munkásságát szentelte.

2. VESSÜNK GÁTAT KIEJTÉSÜNK
ROMLÁSÁNAK!

Elmondotta a Rádióban 1938. szept. 18-án. Megjelent a Budapest Szfv. Népművelési Bizottsága 1938. októberi „Munkatervé”-ben.

Valaki arra figyelmeztet, hogy előadásom címe nem pontos: nem mondja meg, melyik nyelvben romlik a kiejtésünk, hiszen mi több nyelven is beszélünk. Nos, a németre nem vonatkozhatik, arról már gondoskodtunk. A közoktatásügyi miniszter már régebben megbízta SCHWARTZ ELEMÉR egyetemi tanárt, hogy a német kiejtés iskolai szabályozására javaslatot dolgozzon ki. El is készült vele, tavasszal beérkeztek a tanárság bíráló hozzászólásai,* a dolog rövidesen megvalósul. Arról is tudunk, hogy egyes alföldi iskoláinkban grammofonlemezről tanítják a helyes német kiejtést, és pedig jó eredménnyel. Azt tehát nem kell félteni. Francia, angol, olasz kiejtésünk romlik talán? Sokkal többen tanulják és jobban beszélik e nyelveket manapság, mint csak 10—20 éve. Annyi ingyen tanfolyam és egyéb alkalom van rá, a kiejtést oly gonddal tanítják, hogy aki nem boldogul, magára vessen.

* SCHWARTZ ELEMÉR: A német köznyelvi ejtés iskoláinkban. Budapest, 1938. K. M. Egyetemi Nyomda. — U. A.: Az új német helyesejtés a magyar tanárság kritikájának tükrében. U. o.

Egyetlen nyelv van itt, amelynek kiejtését nem gondolja senki: a magyar. Vagy azt hiszik: úgy is tudja mindenki, vagy azt, hogy mindegy: akár jól, akár rosszul ejtjük, csak megértjük egymást. A gondozás hiánya meg is látszik: aki nyitott füllel jár a magyar életben, tudja, mennyire megromlott a magyar kiejtés az utóbbi két évtized alatt. A kiejtés romlása csak kísérő tünete az általános nyelvröplésnek. Ez ellen már sokan emeltek szót. Az írott nyelv védelmében nagy sikerrel hadakozik pár éve a nyelvművelő mozgalom, melyet igen tisztelt hallgatóink is jól ismernek. Van azonban a nyelvnek betűvel le nem írható, csak füllel hallható része. Kétségtelen, hogy tökéletes magyarsággal megírt szöveget minden ízében magyartalanul is fel lehet olvasni.

Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük. Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje. A magyarét egyre többen fűjják hamisan.

Tudjuk, a leírt betűnek majd minden nyelvben más a hangértéke. Manapság egyre sűrűbben hallani a magyar beszédben egy-egy betűnek más nyelvből kölcsön vett hangértékét. De nemcsak egyes hangot veszünk át, hanem más nyelvek ritmusa, hangsúlya és dallamvonala is kezd beszivárogni. Figyeljük meg az amerikai magyar beszédét, mikor évek múltán hazakerül. Azonfelül, hogy sűrűn keveri angol szóval: másképen ejt egyes hangokat, mint mi, siettet vagy megnyújt szótagokat, más ívben vezet a mondat dallamát. Egyszóval megváltozott a

beszéde zenéje. Egy idegen nyelv zenei elemei keveredtek a magyarba. Mintha borba sört kevernének, vagy málnaszörpöt. Ilyenféle beszédet azonban itt élő polgártársainktól is hallunk. Ilyen különösen városi középosztályunk jórészenek beszéde, a félig asszimiláltaké, akik két anyanyelv között lebegve, fölváltva beszélnek két nyelven, többnyire mind a kettőn rosszul. De megromlik ebben a környezetben olyanok beszéde is, akiknek születése, anyanyelve magyar, kivált ha sokat olvasnak és beszélnek idegen nyelveken. S végül ilyen azok beszéde, akik előbb más nyelven vagy nyelveken tanulnak beszélni s csak később tanulják a magyart. Általában minél feljebb hágunk a társadalmi létrán, annál magyartalanabb kiejtésre találunk, tisztelet a kivételnek. A magyar társadalomtörténet természetes következménye ez s amilyen nagy baj egyfelől, még tán szerencse másfelől. Normális fejlődésű nemzetben a legelőkelőbb és legműveltebb körök beszéde a legszebb. Azt utánozza mindenki, s a társadalmi kapillaritás tüneménye nem rontja a kiejtést. Nálunk fájdalom nem így van: a nemzet eleje idegen nyelvtudás kedvéért elhanyagolja anyanyelvét, magyar kiejtése megromtja az őt utánzó, feltörekvő rétegeket is. Még szerencse, hogy ma még csak a műveltebb réteg kiejtése szorul javításra. Értelmi fejlettségétől egyrészt joggal várhatjuk, hogy gyorsan felismeri az ügy jelentőségét, másrészt nyelvérzéke és gyakorlottsága megkönnyíti elbetegült magyar kiejtése meggyógyítását, csak meglegyen rá az akarata. Nem tagadható, hogy sok téren serény munka folyt nálunk az utolsó sanyarú esztendőkből is. Megvan a törekvés, hogy az anyagi és szellemi kultúra minden ágában helyt

álljunk. Éppen csak a nyelv sorsa volna közömbös? Beszédkultúra iránti érzék hiányozna ott, ahol az élet, a kultúra minden értékét többé-kevésbé megbecsülik? Vagy talán csakugyan kirakatkultúrát mívelünk? Az idegenforgalom kedvéért?

Egy német író odáig megy, hogy az első világháború elvesztéséért a német vezető államférfiak hiányos beszélőképességét okolja, szemben az angolok és franciák fejlett beszédkultúrájával. Minden túlzás mellett van ebben valami igazság s ha a mai államokat nézzük, látnunk kell, hogy még soha a világtörténetben nem volt akkora szerepe az élő szónak, államférfiak, és általuk a népek érvényesülésében, mint ma.

A beszédkultúra tehát a létfenntartás egyik eszköze lett a népek harcában, s ez talán ráébreszti fontosságára azokat is, akiknek a tisztán kulturális v. művészeti oldala iránt kevés az érzékük. Csak röviden említem, hogy nyelvünk sajátos hangrendszere kötelező hangszerelése az egész magyar költészetnek. Próbáljunk egy Berzsenyi-ódát raccsolva vagy az időmérték svábos ellágyításával végigmondani. Mintha Beethoven zenéje harsonák helyett farsangi papírtrombitán szólna. Ha nyelvünk hangszavát repedt fazékká engedjük zülleni, ne csodálkozzunk, ha senki sem hallgat ránk, és elmerülünk a népek tengerében.

Mit tegyünk hát?

A hibás kiejtésnek két oka van. Egyik egyszerűen a fogyatékos nyelvtudás.

Ha idegen nyelvről van szó, természetesnek vesszük, hogy fogyatékos kiejtés csak féltudás. Mért nem természetes az a magyarnál is? Aki magyarul

akar beszélni, tanulja meg a kiejtést. Ez csak tiszta sor.

Az idegen nyelvekről nem mondhatunk le. Sőt arra kell törekednünk, hogy legalább egyet minden művelt magyar tökéletesen tudjon. De használjuk fel idegen nyelvtudásunkat arra, hogy vele magyar nyelvtudásunk nyerjen, ne veszítsen. Az idegen nyelvvel párhuzamosan tanuljuk újra a magyart. Vegyük számba minden zenei eltérését s mennél jobban elsajátítjuk az idegen nyelv kiejtését, annál tudatosabbá tehetjük a magyart. Akkor nem rontjuk vele magyar tudásunkat, hanem megerősítjük. Régi igazság, hogy anyanyelvét is jobban tudja, aki még egy nyelven tud.

Mennél különbözőbb két nyelv hangrendszere és hangképzése, annál nehezebb mind a kettőt egyformán jól beszélni. A magyartól például sokkal inkább különbözik a germán nyelvek hangrendszere, mint a román nyelveké, ezért nehezebbek számunkra. Egy olasz, francia, ha akarja, megtanulhatja tökéletesen a magyar kiejtést. De már német és angol születésű ember magyar beszédén holtig érezni az idegen ízt.

Két vagy több eltérő hangrendszerű nyelv tudása oly feszült figyelmet, folytonos éberséget kíván, hogy nem csoda, ha sokan belefáradnak e Scylla és Charybdis közt való hányódásba és feláldozzák magyar kiejtésüket az idegen kedvéért. Ezek azonban egy tál lencséért odaadják apai örökségüket. Az idegen kiejtés végső fínomságait, ha nem ott születtünk és nem ott élünk, úgy sem tanulhatjuk meg soha. De mért is akarnánk mi is úgy kattogni és ropogtatni, mint a porosz, fulladozni, mint az an-

gol, fennen kántálni, mint a francia, vagy szédítően peregni mint az olasz? A külföldi úgy sem várja tőlünk, hogy csalódásig úgy beszéljünk nyelvéen, ahogyan csak ő tud. A bécsi operában állandóan szerepel néhány magyar énekes. Hallani ott előadást néha két-három magyar szereplővel is. Német kiejtésükön minduntalan kiütözik magyar anyanyelvük. Mégis a legnagyobb elragadtatással ünneplik őket, ha jók. Nem bántja a művelt külföldit az a kis magyar íz, amivel az ő nyelvét megszínézzük. De bizonyosan megvet bennünket, ha megtudja, hogy a magunk nyelvének hangzásbeli épségét, eleven erejét dobtuk el, hogy az idegent jobban beszéljük.

Mielőtt tehát arra törekszünk, hogy az angolt angolosan, a németet németesen beszéljük: próbáljuk a magyart magyarosan, minden idegen mellékíz nélkül beszélni. A magyar kiejtést is tanulni kell, még született magyarnak is. Ha nem csiszolja, újítja folytonosan, berozsdásodik. Legjobb módja ennek a jóbeszédű falusi néppel való érintkezés. Ez különben nagyon is ráférne város lakóinkra. Mert a sokat emlegetett magyar szolidaritás, lelki egység nem jöhet létre, míg egyik réteg a másikat nem is ismeri.

És itt érjük a hibás kiejtés másik okát, a súlyosabbikat. Ha valaki elhatározza, hogy megtanulja a helyes magyar kiejtést, csak idő és szorgalom kérdése. Bizonyos, hogy aki nem kapta örökségül, kemény munkával kell megszereznie. A megtartása nem kisebb munkát jelent. Aki erre elszánja magát, kell, hogy ezt a nyelvet minden másnál jobban szeresse. Hogy inkább szégyelje a magyar, mint az

angol kiejtés hibáit. Minden kimondott szóban a nemzetért való testi kiállást is kell éreznie. Odáig kell jutnia, hogy nyelvtani hibáit, idegenszerűséget, minden rosszul kiejtett szót árulásnak érezzen. Mintha rést ütne vele a magyar gyepűn. Új magyar felelősségérzet kell ehhez, a nemzeti öntudatnak eddig szokatlan felfokozása. Nem zászlós-frázisos hazafiság, hanem az ezernyi kötelesség megdöbbenő meglátása és szótlan vállalása. Külföldön újabban sokat emlegetik a szellemi honvédelmet. Vajjon nem kell-e nekünk is a magyar szellemiség védelmére gondolnunk, mikor annyi erős idegen befolyás fenyegeti elsöpréssel?

Felemás beszéd, felemás lélek jele. Hozzuk rendbe előbb a beszéd, a kiejtés lelki alapját. Akkor szinte magától megjavul a kiejtésünk. Többé-kevésbé mindnyájan hibázunk a beszédben, mert több-kevesebb fogyatkozás mindnyájunk belső magyarságában akad. A magyarságot ma senkinek sem teszik készen a bölcsőjébe. Mindenkinek meg kell dolgozni érte. Intsük-tanítsuk egymást szeretettel, félretéve egyéni hiúságot, vélt jobban tudást, semmi egyebet nem tartva szem előtt, mint egy eljövendő nagy magyar kultúra ideálját. Ez pedig beszédkultúra nélkül nem képzelhető.

Az elvégzendő munka nagy. Szaktudósokra vár a kiejtés alaptényeinek feltárása és rendszerezése. A tanügyi hatóságok dolga lesz, hogy a tudomány megállapításai az iskolák révén a köztudatba jussanak. Mind a kettőre nézve megtörténtek már az első lépések. De életté mindez csak tömegmozgalom által válhatik. Ha elérjük, hogy minden magyart érdekel, senkinek sem közömbös, hogy így vagy úgy

ejtünk egy szót. A nyelv milliók alkotása, s akkor él igazán, ha mennél többen élnek vele tudatosan. A Rádióban a nyelvhelyességi előadások mellett hivatott szakemberek foglalkoznak majd a kiejtés részletkérdéseivel is. Kérem tisztelt hallgatóinkat, azzal a figyelemmel és érdeklődéssel hallgassák, amit a nyelv ügye, a nemzet igazi létkérdése megérdemel.

II.

AZ ELSŐ VERSENY

KODÁLY ZOLTÁN előadásainak és az Eötvös Collegiumi Szövetség átiratának hatása alatt ECKHARDT SÁNDOR, mint a budapesti egyetem bölcsészeti karának dékánja, megszervezte az első jó magyar ejtési versenyt. 1938. október 19-én a rendelkezési alaphól egy bizonyos összeget ajánlott fel e célra a kiküldött szakbizottság előtt. A bizottság tagjai: NÉMETH GYULA, PAIS DEZSŐ, ZSIRAI MIKLÓS, GYÖRFFY ISTVÁN, LAZICZIUS GYULA egyetemi tanárok, KODÁLY ZOLTÁN, a Zeneművészeti Főiskola tanára és NAGY ADORJÁN, a Nemzeti Színház tagja örömmel köszöntötték a dékán kezdeményezését mint első lépést a magyar beszédkultúra eddig elhanyagolt területén. A Kar a verseny megszervezését helyeslően vette tudomásul.

A versenyt 1939 áprilisában tartották meg. Pályázhattak a budapesti egyetem bölcsészeti kar hallgatói nemre és szaktárgyra való tekintet nélkül. A résztvevők GÁRDONYI GÉZA, MIKSZÁTH KÁLMÁN, MÓRA FERENC, BABITS MIHÁLY, MÓRICZ ZSIGMOND, de főleg NYIRŐ JÓZSEF prózai munkáit

választották. Míg a döntőbizottság a szabad előadást előnyben részesítette, a tájnyelvi ejtési sajátságokat nem tudta be hátránynak a versenyen. A selejtezőt 19-én, a döntőt 20-án tartották, s ez utóbbit a Rádió is közvetítette. ECKHARDT SÁNDOR dékán a következő szavakkal nyitotta meg a döntő versenyt:

„A jó magyar ejtésverseny gondolata KODÁLY ZOLTÁN híres riadójával kapcsolatban merült fel bennem. KODÁLY egy évvel ezelőtt az Eötvös Collegium volt tagjainak Szövetségében előadást tartott s ott elmondotta, milyen idegenszerűségek, hanyagságból eredő félszagségek éktelenítik el a magyar középosztály beszédét. Tehát a magyar nyelvvédelmi mozgalomba be kell vonnunk a magyar kiejtés dolgát is, hiszen legharciasabb nyelvvédőink között is vannak olyanok, akiknek a magyar ejtése idegenszerű, például svábos. Ez az egy tény is mutatja, mennyire hiányos nyelvszemlélet alapján működik az a nyelvvédelmi mozgalom, mely csak az írott nyelvvel törődik.

KODÁLY előadása körül nagy vitairodalom alakult ki. Van komoly tudósaink között is olyan, aki nem lát semmiféle veszedelmet abban, hogy egyéni tökéletlenségek, idegenszerű árnyalatok bukkannak fel a köznyelvi ejtésben, míg mások, a szakemberek többsége érzi, hogy a magyar köznyelvbe tömérdek idegenszerűség csúszott be és rontja a többi magyar ember ép nyelvérzékét.*

* A vita azóta folytatódott. L. LAZICZIUS GYULA, NAGY J. BÉLA, SÁGI ISTVÁN hozzászólását: Magyar Nyelv 1938, 306—320 l., majd JACOBI LÁNYI ERNŐ és LAZICZIUS GYULA vitáját: Magyar Nyelv 1939, 102—111 l., 173—176 l., 1940. 75—79 l.

Szerintem nem is annyira nyelvcsöszködésre van szükség. A hibák nyesegetése lehet igen hasznos, sőt néha eredményes munka. De gyökeres javulást csak a társadalmi tényezők szemmeltartásával lehet elérni, mert a nyelv elsősorban a közösség érintkezési eszköze s így minden tekintetben függ attól, hogy a közösség, amely használja, milyen összetételű, műveltségű stb. Ha tehát azt akarjuk, hogy jó és tiszta magyar beszéd terjedjen el a mai hebe-hurgia, színtelen és idegen elemekkel elégtelenített városi nyelv helyett, akkor újra vissza kell térnünk oda, ahonnan a jó magyar nyelv jöhet, a színmagyar multú vidékre s onnan venni a jó példát.

Itt kapcsolódik be a jó ejtési verseny gondolata. A közösségi nyelv törvénye az, hogy a benne élő egyed csak akkor utánoz valamit, ha azt sokszor hallja, vagy ha annak, amit hall, tekintélye, — vagy idegen, de jó szóval élve — presztizse van előtte. Sokszor nyelvek pusztulnak bele abba, hogy az azon nyelven beszélők előtt a saját anyanyelvüknek nincs kulturális tekintélye, míg a felsőbb osztályokban használt idegen nyelvnek van. Ilyenféle lehetett a helyzet a XVIII. században, mikor felsőbb osztályaink meggyőződése volt, hogy a magyar nem alkalmas nyelv az európai műveltség kifejezésére. Csekélyebb mértékben ez a kisebbségség érzése öntudatlanul ma is megvan a magyar középosztályban, mert míg a magyar szülők súlyos összegeket áldoznak arra, hogy gyermekeik idegen, így elsősorban a német nyelvet jól és hibátlanul megtanulják, a legcsekélyebb gondot sem fordítják arra, hogy a magyar nyelvet tisztán és szépen beszéljék. Tehát újra tekintélyt, kulturális presztizist kell teremteni a magyar nyelvnek, mert ehhez a

magasabb értékeléshez roppant nagy nemzeti érdekek fűződnek.

Ennek a célnak a szolgálatába állítottam ezt a magyar ejtési versenyt, mellyel a hallgatóság körében akartam a magyar nyelv tekintélyét emelni. Nagy örömről, hogy a Rádió is felismerte az ügy fontosságát és figyelmére méltatta az első ilyen próbálkozást."

A VERSENYEN a hallgatók meglepően nagy számban, 37-en vettek részt és olyan szép eredménnyel szerepeltek, hogy a dékán a jutalmak számát és összegét felemelte.

A döntőbizottság, melyben résztvettek: HORVÁTH JÁNOS, NÉMETH GYULA, ZSIRAI MIKLÓS, PAIS DEZSŐ, GYÖRFFY ISTVÁN, LAZICZIUS GYULA egyetemi tanárok és KODÁLY ZOLTÁN, külön választotta a férfihallgatókat a leányoktól és a következő sorrendben osztotta ki a díjakat (zárójelben a nyertes születési helye):

I. I. LŐRINCZE LAJOS (Veszprém); 2. BÖRZSEI MÁRTON (Mosonszentmiklós); 3. KISS JENŐ (Kemenesalja); 4. KÖVÁRI LAJOS (Heves m.); 5. URBÁN ERNŐ (Sárvár). Dicsérfő oklevelet nyert: BULÁNYI GYÖRGY (Budapest), SZÉP GYULA (Vas m.).

II. I. KACZIBA MÁRIA (Karcag); 2. RAKITOVSKY ILONA (Budapest); 3. TÓTH ILONA (Szombathely). Dicsérfő oklevelet nyert: CSORDÁS TERÉZ (Miskolc), TÓTH MARGIT (Szombathely).

A Rádió lemezre vette fel az első díjasok beszédjét és ezzel megalapította a magyar beszéd múzeumát, melynek tudományos értéke idővel állandóan gyarapodni fog.

A versenynek nagy sajtóvisszhangja támadt. Az „Új Nemzedék“, „Magyarország“, „Pesti Napló“,

„Pesti Hírlap“, „Új Magyarság“ április 21-i és 22-i számában hosszabb-rövidebb riportokban számolt be a versenyről, kiemelve a verseny gondolatának nemzeti fontosságát és a hallgatóság meleg érdeklődését és lelkesedését a szép ejtésű előadók iránt. A legértékesebb beszámolót LELKES ISTVÁN írta a „Magyar Szemle“ hasábjain (1939; XXXVI. 226), melyből itt adjuk a verseny leírását és tanulságainak elemzését:

„Április 20-án délután megteltek a második emeleti folyosók kíváncsi kollégákkal. Apácák és kispapok, filozoptrinák és filozopterek, érdeklődő családtagok árasztották el az egyik hatalmas termet. Egészen csendesen, szinte megilletődve viselkedtek, tisztelettel tekintettek a mikrofonra, a rádió sürgölődő műszaki embeire és... várták a bizottságot. A dékán, KODÁLY ZOLTÁN, a magyar irodalom, a magyar nyelvészet, a néprajz, a török nyelvészet és az általános fonetika tanárai talán kíváncsibbak voltak, mikor az első padban helyet foglaltak, mint a mögöttük ülő versenyzők. Hat fiú és három lány került be a döntőbe s ezek között kellett igazságot tenni.

Ahogy elhangzott a dékán megnyitó-beszédének utolsó szava, egy mosonmegyei piarista kispap [BÖRZSEI MÁRTON] lépett az emelvényre. NYÍRŐ egyik novelláját adta elő. Zengő, mély férfihangja betöltötte a termet. Azok, akik az előző nap nem hallották, felkapták fejüket s a rövid 2—3 perces előadásból megérezték, hogy valami egészen szokatlan dolog történt a bölcsészettudományi kar termében: onnan indult új országos útra, honfoglalásra a magyar nyelv. És ebben az érzésben nem csalódtak, mert akik a szárnyaló kispap után jöttek, leányok, fiúk, ugyan más ízű beszéddel, itt-ott apró botlásokkal, de éppen olyan meggyőzően csillogtatták édes anyanyelvünk sokszínű szépségeit. A tanár urak szorgalmasan jegyezték észrevételeiket, csak akkor állt meg kezükben a ceruza, amikor egy veszprémmegyei diák [LŐRINCZE LAJOS] Móra egyik vidám kis elbeszélését adta elő. Ezt a párbeszédes no-

vellát senki sem fogja elfelejteni, aki akkor hallotta. Mindenki emlékezni fog rá, hogyan rohant fejjele egy-másnak az igazságért két magyar. Napokon át hangzott a folyosón: „Röcsög-e már?”

Sok-sok érdekes tanulsággal járt ez az első kísérlet. Fényt derített arra, hogy milyen nehéz megállapítani a jó magyar ejtés jellemző sajátosságait. Megmutatta, hogy a Dunántúlról — főleg Vas megyéből — származó leányok és fiúk kiejtése a legellenállóbb a főváros közömbösítő, szintelenítő, sőt elidegenítő hatásával szemben. Arra a váratlan megállapításra vezetett, hogy a férfiak kiejtése magyarosságban, ízben felülmúlja a nők kiejtését, valószínűleg azért, mert míg az előbbiek túlnyomó részben egyszerű falusi földműves-, kertész-, falusi iparos-családból származnak, addig az utóbbiak szülei (cégvezető, postafőfelügyelő, tanár) már maguk is a városi középosztályhoz tartoznak. Ezzel a javítás útját is kijelölte. A gyermek nyelvét az anyjától tanulja, tehát elsősorban a nőket kell az idegenszerű és szintelen köznyelvi ejtéssel szemben ellenállóbbakká tenni. Az alsóbb néposztályokból a középosztályba bekerült férfiak ritkán nőszülnek a szüleik társadalmi osztályából. Már felfelé nyúlnak, középosztálybeli lányt vesznek el. Maguk hiába beszélnek kifogástalan magyarsággal, gyermekük ejtésén meglátszik majd az anya hatása. Mint a XIX. században, ismét a magyar nőkhöz kell fordulni, hogy saját beszédjüket ápolva mentsek meg a magyar beszédet.

A jó magyar ejtési verseny teljesen igazolta a rendező dékán elgondolását: a vidéki résztvevők kiejtése összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint a budapestieké. Erre az egyhangú megállapításra vezetett egyébként az egyetemi verseny mintájára rendezett középiskolai ejtési verseny is, melynek egyetlen vidéki, debreceni résztvevője magasan felülmúlta fővárosi társait. A helyes magyar köznyelv ejtési sajátosságait nem lehet tehát egy vidéken beszélt köznyelvből megállapítani, mert a köznyelvben is érezhető különböző árnyalatok. Nem is szabad arra törekedni, hogy minden tájnyelvi sajátágot kiirtsunk a köznyelvből: csak az idegenszerűségektől kell megtisztítani. Idegenszerűség pedig mindaz, ami

a színmagyar vidék beszédében ismeretlen. A magyar népnyelv ismeretére igen fontos felvilágosításokkal szolgálhat a magyar Rádió hanglemezyűjteménye. Remélhető, hogy a Rádió, amely eddig is készségesen résztvett a nyelvvédő mozgalmakban, legutóbb pedig az egyetemi jó magyar ejtési versenyt is viaszlemezre vette fel és műsorába iktatta, a bölcsészeti karon most alakuló Magyarságtudományi Intézet rendelkezésére bocsátja gyűjteményét, hogy ez az új intézmény megállapíthassa a jó magyar ejtés sajátosságait és előmozdíthassa a helyes magyar beszéd országos elterjedését.

A budapesti bölcsészettudományi kar, melyen egyébként a Nemzeti Színház egyik tagja minden félévben beszédművészeti előadásokat tart és „bontogatja a betűkultusz minden vasbetonnál keményebb falát“, a jó magyar ejtési versennyel példát adott a többi egyetemeknek és iskoláknak is. A pécsi egyetem egyik nemzetünk magyarságára féltékenyen őrködő tanára máris megértette a budapesti kar útmutatását, 100 pengőt ajánlva fel a következő tanévben Pécsen rendezendő jó magyar ejtési verseny győztesének jutalmazására. Reméljük, hogy minden évben, minden egyetem és nagyobb iskola rendez hasonló versenyeket, addig, míg a szép magyar beszéd ápolása nem lesz becsületbeli kötelessége minden magyar embernek. Így, talán már néhány év múlva, egy szebb és magyarosabb ejtésű fiatalág olvassa emberségre és magyarságra nevelő nagy költeményeinket. KODÁLY ZOLTÁNNak köszönjük, hogy hallóvá tette eltompult fülünket.“

III.

A MÁSODIK VERSENY

Az első verseny nagy sikerének hatása alatt a bölcsészeti kar 1939. áprilisi ülésén elhatározta, hogy a jó magyar ejtési versenyt rendszerezíti, minden évben megtartatja és a jutalomdíjakat „Gombóc Zoltán-jutalom” néven adja ki a nyertes hallgatóknak.

A második verseny SZENTPÉTERY IMRE dékán elnökleivel 1940. május 17-én folyt le. A 23 versenyző között a bizottság a következőképen osztotta ki a díjakat:

I. 1. TÓTH TIBOR (Budapest); 2. MARSCHALKÓ GYULA (Rákoskeresztúr); 3. DR. ARATÓ ISTVÁN (Zágráb) és BÖRZSEI MÁRTON (Mosonszentmiklós).

II. 1. CSORDÁS TERÉZ (Miskolc); 2. VARGA KATALIN (Nyúlfa, Győr m.); 3. VERMES STEFÁNIA (Budapest); 4. TOMPA GABRIELLA (Szombathely); 5. SZÁSZ MAGDOLNA (Segesvár).

Ezúttal a versenyzők tetszés szerint választhattak valamely ismert magyar elbeszélő-író. Azok, akik a selejtező után a döntőbe kerültek, újból felolvasták választott szövegüket, de ezenfelül GYULAI PÁL egyik értekezéséből (A Nyelvőr és szép-

irodalmunk) is kellett olvasniok, melyet a helyszí-
nem kaptak először kezükbe.

Ezen a versenyen a vidékiek kisebb számban
vettek részt, mint az elsőn s így a gondos városi
ejtés és az ízes vidéki beszéd körülbelül egyen-
súlyba került a díjak kiosztásánál. A választott ol-
vasmányok JÓKAI MÓR, HERCZEG FERENC, TAMÁSI
ÁRON, SZABÓ DEZSŐ, NYIRŐ JÓZSEF, de elsősorban
MÓRA FERENC műveiből kerültek ki.

IV.

A HARMADIK VERSENY

GEREVICH TIBOR, a bölcsészeti kar 1940/41. évi dékánja különös érdeklődéssel és melegséggel karolta fel a jó magyar kiejtés* ügyét. Nemcsak a versenydíjakat szaporította, hanem a díjakat külön ünnepi ülésen osztotta ki, melyen felkérésére a szakemberek egész sora szűrte le a verseny résztvevői előtt a verseny tanulságait.

Ezidén ismét nagy számban, 33-an versengtek a legjobb magyarsággal beszélő diák hírnevéért.

Az 1941. május 1-én tartott versenyeken ismét valamely szabadon választott író művéből olvastak részleteket.

A bíráló bizottság tagjai GEREVICH TIBOR dékán elnökelete alatt HORVÁTH JÁNOS, ALSZEGHY ZSOLT, PAIS DEZSŐ, ZSIRAI MIKLÓS, LAZICZIUS GYULA egyetemi tanárok, KODÁLY ZOLTÁN és NAGY ADORJÁN,

* A nyelvészeti irodalomban már régóta használatos az „ejtés” szó, kiejtés, artikuláció értelemben. A nagyközönség inkább a „kiejtés” kifejezést használja, s a szakbizottság a nem-nyelvész kollégák ösztönzésére átvért a „kiejtés” szó használatára e versennyel kapcsolatban.

a helyes beszéd egyetemi előadója voltak és a következő sorban osztották ki a kitűzött díjakat:

I. 1. TÓTH LÁSZLÓ (Fehérgyarmat); 2. FECSKE ANDRÁS (Jászberény); 3. MARSCHALKÓ GYULA (Rákoskeresztúr) és CZOMPÓ ISTVÁN (Osdola, Háromszék). Elismerő oklevelet nyert: TÓTH LÁSZLÓ (Tard) és URBÁN ERNŐ (Sárvár).

II. 1. RAJCZY MÁRIA (Csepreg); 2. SZÁSZ MAGDOLNA (Segesvár); 3. VERMES STEFÁNIA (Budapest). Elismerő oklevelet kapott: CSORDÁS TERÉZ (Miskolc) és SZAU-
DER ILONA (Újpest).

A versenyzők közül különösen kivált RAJCZY MÁRIA nővér, aki a Nádor-kódexből választott Mária-siralom ómagyar nyelvű szövegét belső áhítattal és megkapóan szép magyar ejtéssel adta elő. A többi pályázó JÓKAI, KOSZTOLÁNYI, TÖMÖRKÉNYI, SZABÓ DEZSŐ, TAMÁSI ÁRON, NYIRŐ JÓZSEF, MÓRICZ ZSIGMOND, MÁRAI SÁNDOR és BALLA BORISZ műveiből olvasott, de a legtöbben GÁRDONYIT választották.

A versenyet GEREVICH TIBOR dékán a következő elismerő szavakkal zárta be:

„Legbensőbb örömömnek adok kifejezést a magam és az egész bíráló bizottság nevében a szép eredmény fölött. Ha az egyetem falai közül kimennek az életbe, katedrára, vagy a magyar műveltség más szolgálati helyére, legyenek lelkes apostolai nyelvünk szent ügyének, hogy az mennél tökéletesebb, mennél zengzetesebb, mennél magyarrabb veretű kifejezője legyen az örök magyar léleknek.

Felkérem KODÁLY ZOLTÁNT, akit Karunk büszkén sorol doktorai közé, s aki ennek az egész mozgalomnak kezdeményezője volt, aki a magyar hang

igézetének maga is bűvös megszólaltatója, legyen szíves a most lefolyt jó kiejtési verseny tanulságait az ifjúsággal közölni. Kedves ifjak, vigyék magukkal KODÁLY ZOLTÁN szavait, mint a mai napnak egy életre szóló emlékét, mint fáradozásaik igazi jutalmát.“

Erre KODÁLY ZOLTÁN e szavakban fordult a hallgatósághoz:

„Nem tudom, mivel szolgáltam rá tisztelt barátaim kitüntető bizalmára, hogy Önökhöz szóljak. Hacsak azzal nem, hogy magam beszédével is tanúsítsam: minket bizony nem tanított beszélni senki. Akkoriban ilyesmi föl sem merült. Akinek felvágta a nyelvét, jó „svádája“ volt, az beszélt: a többi hallgatott. Nem volt ez jól így, mert sokszor azok beszéltek, akiknek jobb lett volna hallgatni. Ezért mozdult meg bennünk az óhajtás, hogy az utánunk jövők ennyivel is jobban készüljenek fel az életre.

Kétségtelen: minden pályán nagy előny a beszélni tudás. Tanárnak meg éppen *conditio sine qua non*. Ha visszagondolok boldogult tanárimra: bizony alig 1—2 beszélt úgy, hogy a diákos kritizáló és gúnyoló kedv ne tudott volna belekötni. Kedves szórakozásunk volt a tanárok beszédének utánzása és kigúnyolása, s bizonyára így van ez ma is, a tanári tekintélynek nem nagy hasznára.

A kar gondossága immár 10 esztendeje ad alkalmat az ifjúságnak, hogy a beszéd mesterségét szakembertől tanulja. Úgy hírlík, nem sokan élnek vele. Egy régi francia könyvet nyitottam fel minap, abban ezt a mondatot találtam: az ifjúság gyakran úgy véli, hogy diadalt ülhet, ha ki tudott

kerülni egy-egy alkalmat, ahol tudását gyarapíthatta volna.* Találókban alig lehetne kifejezni a magyar ifjúság védekező magatartását a rátukmált sokféle tanulni való ellen.

Mostanában sokszor halljuk és olvassuk, hogy a megrendült tanári tekintély helyreállítása csak gyökeres fizetésrendezéssel érhető el. Ez is igaz. De nem hiszem, hogy pusztán ezzel elérhető.

A tanárnak folytonosan dolgoznia kellene egyéni kultúráján, úgyhogy semmiféle fizetésrendezés ne érje utól, a közösség mindig adósának érezze magát. A tanár kultúrájának pedig elemi követelménye, hogy kifogástalanul, mintaszerűen tudjon beszélni.

De egyéni boldogulásának fegyverén kívül egyebet is lásson a tanár beszédkultúrájában. Művelt osztályunk kiejtése elfajult. Annak helyes útra terelése nagyrészt a tanárság feladata.

Nemcsak beszédről van itten szó: a beszéd csak kifejezője, függvénye legyen annak, amire törekednünk kell: egy új típusú magyar kultúrának. Nem is új: ez volt a régi nagy magyarok kultúrája mindenkor. Ne abban lássuk a célt, hogy idegen kultúrákból mennél többet magunkévá tegyünk. Hanem, hogy a magunk jól megismert gyökereiből fejlesszük ki a magunk kultúráját.“

* CARACCIOLI: *Le véritable Mentor*. 1759; 307. l.: „la jeunesse s' imagine avoir remporté de grandes victoires, lorsqu'elle a évité des occasions de s'instruire“

V.

TANULSÁGOK

Az 1941. évi jó magyar kiejtési verseny tanulságait a díjak kiosztására május 20-án összehívott ünnepi ülésen ismertették az ítélőbizottság egyes tagjai. Ezeket, mint a versenynek legmaradandóbb eredményét, itt adjuk abban a sorrendben, amint elhangzottak.

1. HORVÁTH JÁNOS észrevételei.

I. Észrevételeim első csoportja a tulajdonképeni, a szinte csak fizikai értelemben vett „kiejtésre“ vonatkozik, vagyis a beszéd egyes hangjainak képzése, előállítása módjára. E tekintetben budapestiek és vidékiek közt nem nagy különbséget tapasztaltam. Az egyes hangok kiejtése nagyjában helyes, magyarosan szabatos és határozott volt a legtöbb versenyző beszédében; a hiba viszont, ha olykor előfordult, elkövetőjének tisztán alkalmi vigyázatlanságából következett, úgyhogy egy kis ellenőrzéssel könnyen segíthet a bajon. Valaki az *á*-t *é*-be hajlón ejtette, az *r*-et kelletténél hosszabban és mennydörgősebben ropogtatta; egy másik valami

általános jésítésre igazította be a nyelvét, egy pedig csak az *l*-et jésítette olyanformán, mint a németektől hallani (följdi). — A többi ejtéshiba, amit feljegyeztem, mind a betűhöz való szolgálai ragaszkodásnak tulajdonítandó s valószínű, hogy elő sem fordul az illetők beszédében, mikor betű-látlan szólnak. Efféle betű-beszéd példái voltak versenyünkön: „egyetlen“ „eggyetlen“ helyett, „látja“ „láttya“ helyett, de különösen, s többeknél is, az írásban egymás mellé kerülő *l*-nek és *j*-nek külön ejtése, össze nem olvasztása egy hosszú, jól megnyomott *jj*-be (*tel-jes*, *gúnyol-janak*, *vall-ja*, *utóljára*).

II. Még az egyes hangok ejtése sem független a beszélő lelki természetétől, vérmérsékletétől, jellemétől; annál kevésbé egy nagyobb egységbe, összefüggő hangszerkezetté, folyamatos beszéddé való összefoglalásuk. Értelem és kedély, állandó természetünk és alkalmi hangulataink sokféleképpen beleavatkoznak abba, mindamellert van e sokféleségben is valami közös, valami helyesnek, magyar-nak tudott és érzett szabály, az ép magyar hangidom megnyugtató valósága. Nehéz volna azt részleteiben meghatározni, könnyű azonban felismerni az ellene elkövetett legparányibb vétségeket is.

Versenyzőink is követtek el ilyeneket, bár korántsem mindnyájan, de mégis többen, s többet, mint az egyes hangok ejtésében. Ami elsősorban a hangmagasságot, s azzal együtt a hangidom dallamát illeti, versenyünkön jobbra a teljesen dallamtalan beszéd uralkodott. S jobb is, mint ha egy bizonyos, már az iskolákban is rég elterjedt, idegen, hamis dallam változataiban lett volna részünk. Dícséretükre legyen mondva pesti versenyzőink-

nek, még az ő beszédük is ment maradt e pestinek mondott ragálytól. Egy dallamot azonban kedves meglepetéssel hallottunk, a háromszéki székelyt, bár úgy vettem észre, mintha odavaló versenyzőnk nem mert volna igazán szíve szerint beszélni ily „úri“ közönség előtt.

A hangsúly nem okvetlenül jelent hangfokbeli kiemelkedést a többi hang felett, s erőbeli vezérekedést sem korlátlanul. Ha tehát valaki a magyarban — szokottnál emeltebb (rikoltóbb) hangon, nagyobb erőfeszítéssel (hogy ne mondjam: erőlködéssel), s még ráadásul kelletténél sűrűbben hangsúlyozgat: annak a hangidomát mindenki idegen alkatúnak érzi, vagy pedig különös lelki állapotban leledző, esetleg igen peckes jellemű embernek gondolja a beszélőt. Némi csekély mértékben egy-két versenyzőnk is beleesett ebbe a hibába. Nem lesz nehéz leszokniok róla.

A sűrű, a kelletténél sűrűbb hangsúlyozás a hangidomnak túlságos, esetleg még szünetekkel is tetézt szét darabolására vezet. A beszédnek ily okból való széttördelődése, valóságos szervetlenülése, sokkal gyakoribb hiba, mint hinnők. Versenyünk tanúsága szerint is gyakoribb az ellenkező túlzásnál: az egyszuszra-beszélésnél, a tagolatlan végigdarálásnál. Lehet, hogy könyv nélküli felmondásban, szabad előadásban, más volna az arány. Felolvasás talán inkább csábít feldarabolásra, hisz amiből felolvasunk, az írás és nyomtatás feldarabolt nyelvet, szavanként adagolt beszédet mutogat szemünknek a maga jelrajzával.

A hangidom eltorzítására azonban a rossz helyen való hangsúlyozás tesz legtöbbet. Szólamokat szakít szét e félszeg nyomatékozás, érdektelen mon-

datrészeket tüntet ki támogatásával, megfojtja a jelentőseket, s teljesen elidétleníti a magyar beszéd képét. Versenyzőink ajkáról a következőket jegyeztem le ebből a fajtából: az idő nehezen telik; mintegy három héttel azelőtt; zöld köpenyeggel; tavaszi támadás; ki kiabál valahol?; mintha tegnap esett volna; megáll; nem voltál ott?; ömlött a hideg eső; a rothadt fűrtöket; a megváltott emberek; a legjobb szobákat; majd útba-igazítom én kelmedet; a hűvös ágyak felé; remegő léptekkel; a másik világrészbe.

A versenyzők fele, sajnos, benne úszik e félresodró árban s a tizenöt versenyző közül, kiknek hibás hangsúlyozását megörökítettem, tíz vidéki volt! Már a korábbi versenyeken feltűnt ez a jelenség. Ismerem máshonnan, igen előkelő, tudós társaságokból is; tudom, hogy a jelzöt ma már szinte soha, s mindig csak a jelzett szót hangsúlyozzák, s tudom azt is, hogy az ilyen nyomorék ejtésnél semmi sem ragályosabb a világon: itt azonban, a mi versenyeinkeken, kívánatos, hogy többé ne találkozzunk vele! Ne engedjük meghalni a jelzöt!

Eddig jóformán csak a helytelen ejtés változatairól szóltam. Tudnivaló azonban, hogy a jó, a helyes, a magyaros ejtés és hangidom sem csak egyetlenegyféle. Ott van a sokféle tájejtés, meg az egyikkel sem egészen azonos, bár kissé hol egyikhez, hol másikhöz húzó köz-ejtés, az ú. n. irodalmi. Versenyeinkeken természetesen szívesen látjuk mindegyiket, mert mindegyik jó, szép és helyes, gyökeresen vagy művelt módon magyar. Tájit, sajnos, keveset hallottunk, s azt figyeltem meg, hogy akik otthoni nyelvükön szóltak, többnyire sietve beszéltek. Talán a „más“ környezetben való beszé-

lés izgalma kergette meg őket. Hallottunk viszont tájilag színtelen ugyan, de semmi szempontból sem kifogásolható, értelmes, ép idomú magyar beszédet is, igazi irodalmi, félszégeiből kivetkezett, általánosodásra alkalmas, jó pesti beszédet (mert van ám olyan is, hiszen van itt elég magyar!), s a bíráló bizottság azt kész örömmel fel is vette a jutalmazandók közé.

III. Versenyeinken tudvalevőleg nem életbeli, szabad beszédet szoktunk megítélni, hanem felolvasást, mástól származó szövegnek előszóval való tolmácsolását. (Még ha könyv nélkül mondja is fel valaki, más ember szövegének ad hangot.) Kiki magaválasztotta szöveget olvas fel először, olyat tehát, amelyet otthon — mint a tanár az órán bemutatandó szöveget — előzetesen töviről-hegyire áttanulmányozhat; azután pedig rögtönözve, „kaspásból“ kell felolvasnia valamely szöveget, melyet a versenyen nyomnak a kezébe.

Az első feladat a könnyebbik. Azonkívül, hogy arra jól előkészülhetni, a szöveget is úgy választhatja meg a felolvasó, hogy az önmagában is hatásos legyen. Ezért választottak lehetőleg humoros részleteket. Bármily természetű azonban a szöveg, felolvasását vagy felmondását meg kell előznie (rögtönző tolmácsolás esetén szinte csak pillanatokkal, de meg kell előznie) a tudomásulvételnek, a megértésnek, a szöveg világával való benső összeforrásnak. Nos, sajnálattal állapítom meg, hogy ezt az érzelmi, mondhatnám ihletbeli részvételt több versenyzőnk szereplésében hiányolnom kellett. Közönyös, lagymatag, részvétlen, robotszerű, iskolásan únott felolvasásokat hallottunk a többi között, holott senkit sem kényszerítettünk a versenyzésre.

Az ihletnek legalább egy paránya nélkül, némi kis felmelegedés nélkül még a hideg szerepet sem lehet jól játszani!

E részvétlenségből következett, hogy több felolvasás igazán felolvasás-ízű maradt s nem tudta, meg sem kísérelte, eleven beszédül feltámasztani a holt nyomtatott betűt. Úgyszintén némely versenyzőnknek az a mulasztása, hogy pl. Arany és Gyulai párbeszédének párbeszéd-voltát, s abban a két férfiú különböző természetét, modorát és hangulatát nem érezte; meg hogy valamelyikük azt a szövegrészletet, melyben ellenfelének a tételeit foglalta össze Gyulai, nem tudta hanggal a Gyulaiétól idegen gondolat-anyagként elkülöníteni. A beszédnek még az írásjeleket is hangoztatással kell érzékeltetnie, s tudnunk kell idézni, utalni, mutogatni, elértetni... hanggal.

Ritkább volt, igazán szólva alig is fordult elő az ellenkező szélsőség: a felolvasó egyéniségének szeretlen belekeverése az idegen szövegbe, a lírai túlzás és önkényes ráadás. Hallottunk valakit, aki nehézesen, lanyhán fogott az olvasáshoz, s csak olvasás közben melegedett hozzá, szemünk láttára, a maga szövegéhez. De túlzó, tolakodó beletenyerelést a más ember szövegébe — nem tapasztaltunk. Ha nem igenis valami egyebet! Néhányan ugyanoly hanghordozással olvasták Gyulainak váratlanul eléjük tett szövegét, mint a hazulról hozott, egészen más természetű, modorú és hangulatú szép-irodalmi szöveget. Mintha mindegy lett volna nekik, mit kell felolvasniok. Mintha felolvasási modoruk eleve el lett volna határozva. Mintha kész sablonuk, egyszersmindenkorra betanult, egyetlen dallamuk lett volna mindennemű szöveg „további-

tására“. E modorossággal (mert az!) egy-két esetben velejárt bizonyos állandó, esengően elégikus hangnem, — sírós-mosolygós ajk-vonal, merev testtartás, távolba szegezett tekintet, min csak a testnek és hangnak olykori halk reszketései enyhítettek valamicskét. Színésznőktől, felkapott dízőöktől lehet — de nem kellene — ilyesmit eltanulni. Meg kell adni, hogy ez a fajta modorosság, ha a versenyen elvéve találkozunk is vele, értelmesebben, s kedvesebb és hajlékonyabb formákban jelentkezett, semhogy valóban bántó, vagy neveléses hatású lehetett volna. A veszély azonban megvan, s főképp nő-hallgatóinkat legyen szabad óvnom tőle. Őket már az iskolában hátborzongtatón modoros szavalatra szokták tanítani, sőt sokszor — jobb ösztöneik ellenére — kényszeríteni is.

A modorosságnak igen sok fajtája van. Az, amelyet az imént említettem, — kölcsönvett, s nem a maga helyén alkalmazott modor —, csak egy a sok közül. Modoros a színész, ha szalonban, vagy a rádióba úgy szaval, ahogy egy óriási színházban szokott, s modoros a tanár felolvasása is, ha a színészt utánozza, ha „produkálja magát“, ha „megjátssza“ olvasmányát, feledve, hogy nem nézőközönség, hanem tanítványok előtt beszél. De modorossá merevülhet a helyénvaló, a hivatás természetéből következő modor is, ha időjárással gépiessé, részvétlen, lelke-vesztett technikává, únott penzummá ürül. A tanár felolvasó modora így fajulhat el végül „tanárossá“. A mi versenyzőink csak tanárjelöltek; „tanáros“ modorosságra még nem tehettek szert, — s Isten őrizze meg attól öregségükre is mindnyájukat! S meg is őrzi azt, aki

maga is vigyáz magára. Aki ugyanis mindig a helyzettől, a pillanat feladataitól sugalmaztatja s nem ismétli gép módjára magát; aki nem hajdani élményein élősködik, hanem minden percében lelkiileg jelen van, minden helyzetből és pillanattól friss élményt merít; aki folytonos benső érintkezésben él tanítványával, mert nem „osztálynak“, hanem lelkeknek tudja őket: az ne féljen az eltanárossodástól, az megmaradhat eleven embernek, egyénnek a tanteremben is.

Tanítványainkkal azonban azon a tárgyon és anyagon keresztül közlekedünk lelkiileg, amelyet meg akarunk ismertetni velük, amelyre meg akarjuk tanítani őket. Ha az magunkat nem hevít át, tanítványainkat sem fogja. Ha magunknak friss lelki élményünk, az lesz tanítványainknak is.

Tartsa ezt szeme előtt kivált a magyar irodalomtörténet tanára. Ő sok régi szöveget mutat be tanítványainak. A gyermek azonban, általában a kis tanultságú ember, minden nyelvi szokatlanságban, a régiségben is, csak furcsaságot lát, tehát a szöveg lelkétől elzáró, eltávolító, hangulatzavaró jelenséget. De ha a tanár felolvassa neki azt a régi szöveget, — felolvassa oly teljes odaadással, oly beleolvadó lelki részvétellel, amilyennel Mária siralmát, ezt az 1508-ban leírt szöveget szólaltatta meg egyik pályanyertes versenyzőnk, akkor az ő beszédén, az ő lelkén át a gyermek is megindultan fogadja be a szöveg tartalmát, s nem furcsának, hanem rendkívüli szépségűnek fogja érezni a régi nyelvet; melyen íme évszázadok távolából szól hozzá, mintegy halottaiból feltámadva, egy a maga korában nagy tanultságú, mélyen érző, művelt magyar ember.

S ily esetekben teljesíti rendeltetését legmeghatóbban, és legfőlemelőbbben a nyelv, a hang, ez a puszta flatus vocis, melynél múlandóbb valami nincs ezen a mulandó világon. Térben és időben, ez a buborék-semmiség, az emberi hang, volt és marad a legállandóbb létesítője, összetartója, záloga és biztosítóka a nagy, a nemzeti lelki közösségnek. Becsüljük meg, szeressük, ápoljuk és védjük, s ne engedjük meghamisítani!

2. LAZICZIUS GYULA megjegyzései.

Hölgyeim és Uraim!

A bizottság előtt már megtettem észrevételeimet a helyes ejtésversenyre vonatkozólag, most röviden Önök előtt is összefoglalom őket: talán akad bennük némi tanulság az Önök számára is.

Az első, amit észrevettem, az az volt, hogy a helyes és jó magyar ejtés versenye voltaképp már a verseny előtt eldőlt. Olyan pályázó, akinek ejtésében idegen íz, nyilvánvaló idegenség lett volna érezhető, nem jelentkezett. Akiknek a szavait hallottuk, azok mind kifogástalanul, jól és helyesen beszéltek és beszéltek anyanyelvünket, ami egyébként — szerintem — természetes is.

Az a körülmény, hogy csupa jó és helyes beszédű versenyző jelentkezett, nehéz feladatot rótt a bizottságra, hisz a hallottak alapján nekünk osztályoznunk kellett a pályázókat, márpedig a jó és még jobb, a helyes és még helyesebb ejtés megítélésére *tárgyilag*os kritériumaink nem voltak. Ilyenek — tudtommal — nincsenek is.

A bizottság — ahogy megfigyeltem — úgy segített magán, hogy új elbírálási alapot keresett. A „jó“ és „helyes“ síkjáról átcapott a „szép“ síkjára: a sok jó és helyes ejtés közt a szerint válogatott, hogy melyik a tetszetősebb, melyik a szebb.

E tekintetben már inkább akadtak fogódzók, amelyekre támaszkodva ítéletet lehetett hozni, persze nem abszolút érvényű ítéletet, de ilyesmire — azt hiszem — nem is gondolt senki.

A kellemes orgánus, a jó előadókészség természetesen megtette a magáét. Aki szép hanganyagot, világos és tiszta artikulációt hozott a versenyre és a verseny hevében is meg tudta őrizni hangjának természetes hajlékonyságát, aki hangsúlyát és hanglejtését hozzá tudta igazítani a szöveg lehetőségeihez és követelményeihez, annak nyert ügye volt.

Ezekén kívül már csak az egyes ejtési kategóriák szerint válogatott a bizottság az eléje került anyagban. Két ilyen ejtési kategória szerepelt a mostani versenyen: tiszta köznyelvi ejtés — ilyen volt a többségé —, és egy kissé nyelvjárásilag színezett, enyhén népi zamatú ejtés. A harmadik kategória: a szélsőséges nyelvjárású ejtés — sajnos — nem került elénk, reméljük, majd legközelebb ilyen is akad.

Az egyes ejtési kategóriák közt megint csak nem lehetett a „jó“ és „helyes“ kritériumai alapján választanunk. A köznyelvi ejtés épp oly jó és épp oly hibátlan, mint az enyhén népies zamatú, vagy akár a szélsőségesen nyelvjárású ejtés. A magyar élőszó tengerében mindegyiknek megvan a helye, és egyik sem helyesebb, mint a másik.

Ha a bizottság ez alkalommal a nyelvjárásilag enyhén színezett ejtésnek adta az elsőség pálmá-

ját — itt a férfigyőztesére gondolok, mert a női verseny győztese bravúros szövegmondásával aratott sikert —, az csak azt jelenti, hogy a nagyvárosban milliószor hallott és így túlságosan megszokottá, mindennapivá vált köznyelvi ejtéssel szemben az alig észrevehető népi zamat a ritkább, az ünnepibb, a szebb benyomását keltette bennünk.

Az, hogy a jó és helyes ejtés versenye a pályázók érdeméből a szép ejtés versenyévé alakult át, egy óvatossági rendszabályt tett szükségessé a bírálók számára. Vigyáznunk kellett, hogy ez az ejtési vetélkedés ne váljék valamiképp szavalóversennyé. Erre tőlünk telhetőleg ügyeltünk is, és ha valaki túllépett a prózai szöveg nyújtotta kereteken, deklamálni akart, vagy pódiumi hatásokra vadászott, pórul járt.

Ha így most visszagondolok arra a nemes vetélkedésre, amelynek tanúi voltunk május 7-én, akkor azt kell mondanom, hogy nem is ejtési verseny volt az csupán, hanem egy kissé ünnep is: a szép magyar szónak önkénytelen ünnepe.

3. NAGY ADORJÁN beszéde.

Igen tisztelt Hallgatóság!

Abban a reményben szólok Önökhöz, hogy a mai ünnepély, a magyar beszédkultúra kiépítésének ez a jelentős lépése, nem múlik el nyomtalanul, hogy egyéni életük, hivatásuk körében tovább harcolnak a szép beszéd általánosítása érdekében.

A helyes, a szép beszédnek technikailag elsajátítható feltételei vannak és erről mondok néhány szót, szeretnék segítségükre lenni néhány általános utasítással.

A beszédtechnika, egyénileg és műfajilag, olyan sokirányú ismerettel, tanáccsal szolgál, hogy ki-merítő tárgyalása teljesen lehetetlen egyetlen előadás keretében és így csak arra szorítkozom, hogy ismertessem a legegyszerűbb követelményeket: a beszédtechnika „*új-gyakorlatait*“ . . .

A beszéd — technikailag — két tényező összeműködéséből keletkezik: a *hangadásból* és a *száj módosító* mozgásából. A hangadás első feltétele a helyes lélekzés és ez különösen a magyar beszédnél bír jelentőséggel, hiszen Önök előtt nem kell bővebben fejtegetnem, hogy a mi beszédünk *szólalmokból* tevődik össze. Már most hogy ezeket a szólalmokat ne csak érezzük, de éreztetni is tudjuk, meg ne törjük: ahhoz elsősorban elégséges levegő szükséges.

Azt is sokat és jogosan hibáztatják manapság, hogy beszédünkben elhanyagoljuk a *kettős mássalhangzókat*, pedig ezek, a magyarban, nemcsak nyelvtörténeti emlékek, nem is csak ritmikai útmutatók, mint nem egy nyugati nyelvben, hanem nyelvünk karakterének igenis szerves alkotórészei. Nos, kedves Hallgatóim, ha megfigyeljük a legtöbb kettős mássalhangzó keletkezését, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy az illető artikuláló szerv feszültsége, szabadítása csak akkor eredményes, ha megfelelő levegőmennyiség torlódott össze a feszültség, a szabadítás pillanatában.

De gondolnunk kell arra is, hogy a magyar beszéd *szótagjai*, ha nem egyenlő eredetűek is, de kétségtelenül *egyenlő értékűek*, nevezetesen: a magyar nem nyeli el az egyes szótagokat, nem rántja össze a szavak végét és ennek az elengedhetetlen követelménynek csak úgy felelhet meg, ha beszéde min-

den fázisában rendelkezik elegendő mennyiségű levegővel.

A kérdés technikai megoldása nagyon egyszerűnek látszik, mert csak annyi az egész, hogy *minden alkalmat fel kell használnunk lélekzetvételre*, soha sem szabad megvárni, amíg kifogyunk a levegőből, hanem minden beszédközben tartott szünetet, még ha az a pillanatnak csak egy törtrészig tart is, fel kell használnunk lélekzetvételre. De korántse higyjék, hogy a szabály ismerete már elégséges. Még felolvasás közben is nehéz örökösen erre a szabályra gondolni, hát még akkor, ha szabadon adunk elő. Be kell idegeznünk, automatikussá, reflexszerűvé kell tennünk lélekzésünket, hogy minden, még a legkisebb, akár értelmi, akár érzelmi okból tartott szünetnél is *a lélekzés önmagától lépjen működésbe*, minden rá gondolás nélkül. Esztétikai szempont ugyan, de nem hallgathatom el, hogy a lélekzés mindig zajtalan, láthatatlan legyen, mert a leggyönyörűbb orgonajátékot is tönkre teszi a fújató örökös nyekergése.

Beszédünk másik tényezőjéről, a száj módosító mozgásáról, hadd idézzem emlékezetükbe Luther szónoki utasítását:

Lépj fel határozottan,
Nyisd ki a szádat
És hagyd hamar abba . . .

Ehhez a kitűnő utasításhoz hozzá kell fűznöm, hogy a magyar beszédnek a lélekzéssel kapcsolatban fejtegetett követelményei, beszédünknek ezek a karakterisztikus tulajdonságai, *nyitott száj* mellett *mozgékony* ajkakat is követel: a szépen beszélő magyar ember *kirajzolja* ajkaival a szót! Minden

monotóniának, motyogásnak, gombócos beszédnek a mozdulatlan, vagy alig mozgó ajkakban rejlik a nyitja, de az orvossága is. De ez még nem minden! Régi mondás, hogy ami munkát beszéd közben ajkainkkal végzünk, azt a gégénken takarítjuk meg, mert a mozdulatlan vagy csak nagyon kevésbé mozgó ajkú beszélőnek sokkal több hangerőre, gégéjének sokkal erőteljesebb igénybevételére van szüksége. Soha ne mondják hát érthetetlenül beszélő tanítványaiknak, hogy „hangosabban“... Mindig csak arra figyelmeztessék: nyissa ki a száját! Ne engedjék kiabálni tanítványaikat felelés, olvasás, de még versmondás közben sem. Nincs olyan vers, amelyet végig kell kiabálni, de olyan vers sincs, amelyik ezt kibírja... Törekedjenek *közvetlenségre* tanítás közben és kerüljék a „tanító“-hangot és ne tűrjék az üres, ú. n. „felelő“-hangot — ezeken csak tényeket közölhetünk, de meggyőződést, érzelmeket, lelkünk közvetlen megnyilatkozását — soha!

Végezetül SZARVAS GÁBOR mondását idézem emlékezetükbe: „írott nyelv csak ott lehet, ahol van élő beszéd, ez az anya, amaz a szülött“ és ezekből a halhatatlan szavakból önként következik: aki az élő beszéd ellen vét, az anyanyelv ellen az vét igazán!...

4. KODÁLY ZOLTÁN tanulságai.

T. Hallgatóság!

A bölcsészeti kar ezidei dékánja különös szereptel karolta fel a jó magyar beszéd versenyének ügyét. Az ő kívánságára gyűltünk itt össze, hogy

a bizottság tagjai részletesebben is beszámoljanak a versenyen szerzett tapasztalataikról.

Horváth János alapvető fejtegetései után nem sok a mondanivaló.

Hibák inkább csak a beszéd nagyobb egységeiben mutatkoztak. Az egyes hangok helyes ejtésében jóformán valamennyi versenyző kifogástalan (egy-két *é* felé hajló *á*-t, jésített *l*-t nem számítva).

Egyes szavak kimondásában, a hangok relatív időtartamában is csak 4—5 esetben mutatkozott némi pontatlanság. (Rövid hangokat nem elég röviden, hosszúkat nem elég hosszan ejtettek.)

Már a mondathangsúly elhelyezésében, a mondat dallamának kikerekítésében több volt a bizonytalanság. Lendületesen, egy darabban ívelő mondatdallamok helyett gyakran hallottunk szaggatott, töredékesen összerakott mondatokat.

Hosszabb részek felépítése, változatos, emelkedő formába öntése már igen keveseknek sikerült. Ez már nehéz feladat, hosszabb tanulmány nélkül nem igen oldható meg, s együtt jár az író egyéniségének éreztetésével. Ezek már a felolvasás művészi követelményeihez tartoznak, s ma még alig kívánhatók meg a hallgatóktól. Hisz a legtöbben még elemi technikai nehézségekkel küzdenek.

Általában az eddig lefolyt három verseny eredménye fokozatos javulást jelent. De nem jelenti a hallgatók beszélőképességének átlagos javulását, pedig ez volna a cél. A versenyre ugyanis azok jelentkeztek, akik valamennyien már tudtak beszélni. Mindannyijukról elmondhatjuk, hogy technikájuk, ízlésük kiművelése után igen jó beszélőkévé válhatnak.

De a nagy szónokok élete arra tanít, akarat, kitartás azokból is nevelhet jó beszélőket, akikhez a természet mostoha volt, akiket sem jó hanggal, sem könnyen működő beszélőszervekkel nem ajándékozott meg. (Csak Demosthenesre gondoljunk.)

Nem ritkán éppen a nagyobb szellemi képesség van a kedvező testi adottságok híjjával. Ilyenkor bizonyulhat be, hogy a szellem ereje legyőzi az anyag ellenállását. A szellemi ember törekvése, a lélek uralma a testen hatalmas segítőeszközt nyer a rendszeres beszédtanulásban.

Beszélőszerveink gyakorlatlansága nem engedi, hogy magunkat híven kifejezzük. Hányan vannak, akik, ha beszélni hallják magukat, folyton azt érzik: ez nem én vagyok; ez valami idegen. Hamis képet adunk magunkról, s a világ azt fogadja el valódinak.

Vannak született énekesek, azokat jóformán nem is kell tanítani, éppen csak vezetni, hogy nagyobb kerülő nélkül érjenek célhoz. De a többség nem ilyen. Az énektanítás az esetek kilenctizedében folytonos küzdelem a rossz szokások, a szabad kifejezés testi akadályai ellen. És többnyire sikerül.

Azoknak szól tehát a „jó hír“, akik nem jelentkeztek, nem mertek jelentkezni a versenyre. A jó beszédet meg lehet tanulni annak is, aki nem született szónoknak. Hogy erre elméleti és gyakorlati tanáccsal mindenki el legyen látva, arról gondoskodott a Kar beszédművészeti oktatással már 10 éve, fonetikai intézettel 3 éve.

Le kell küzdeni az elfogultságot, ha mások előtt kell beszélni, vagy éppen, mint a versenyen, 6—8 Beckmesser előtt, aki felemelt ceruzával les, hogy lecsapjon a hibákra.

En inkább orvosokhoz hasonlítanám a bizottság tagjait, akik aggódva figyelik a beteg tüdejét, pulzusát.

A beteg: a magyar értelmiség beszéde. Meggyógyítása hosszú munka lesz, benne részt kell vállalni minden magyar tanárnak. Az első lépés: minden tanár művelje ki beszédét tudatos biztonságig. A magyar szakostól ezenfelül elvárható, hogy irodalmunk bármely, költői vagy prózai remekművét jellegéhez illő és értékéhez méltó előadásban tudja érvényre juttatni.

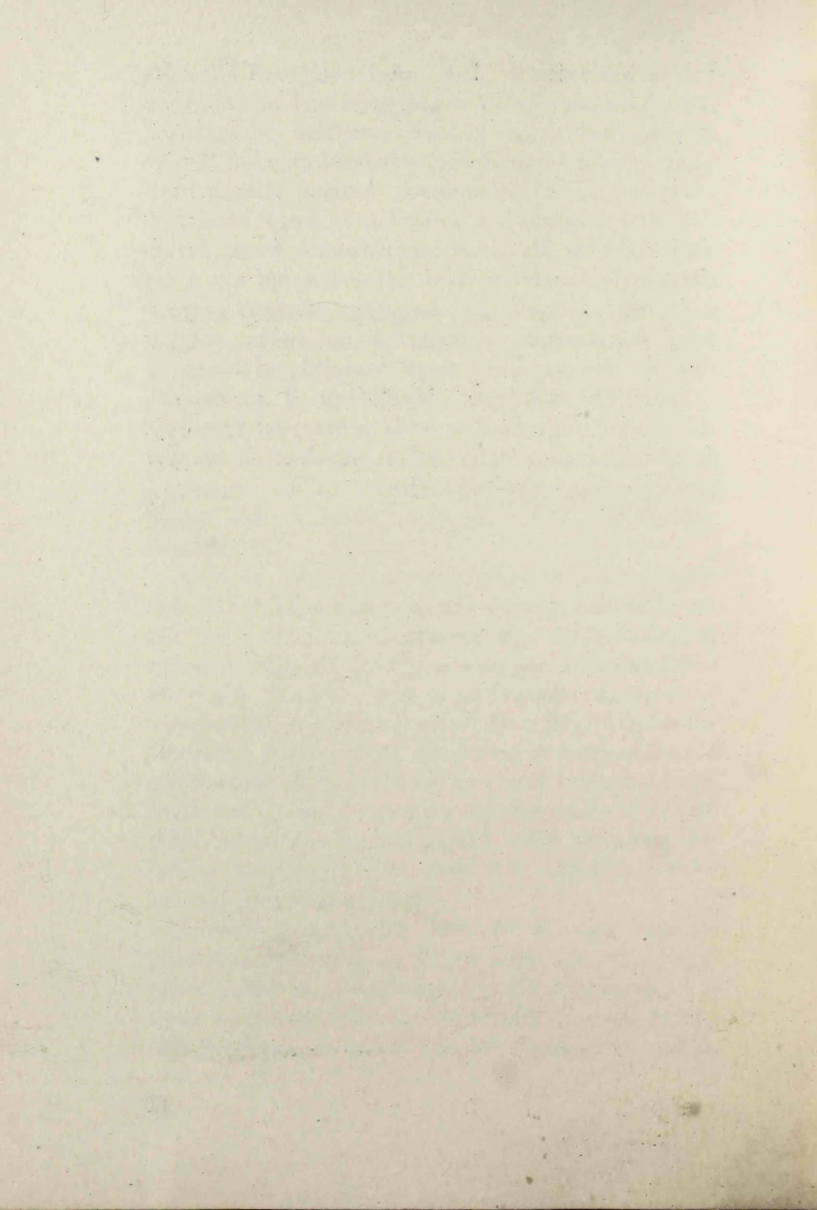
A harmadik jó magyar ejtési versenynek igen nagy sajtóvisszhangja támadt: szinte valamennyi magyar lap (Magyar Nemzet, Nemzeti Újság, Új Magyarság, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Esti Újság, Pest, Pesti Újság, Újság) hosszasan foglalkozott a verseny jelentőségével és színes képekben jellemezte az egyes előadók ejtési sajátságait. A Rádió pedig lemezre vette fel a két első díjazott beszédét.

A jó és szép magyar beszédért indított mozgalom láthatólag mind nagyobb és nagyobb hullámokat ver. Persze kívánatos volna, ha a budapesti egyetem példáját az egész magyar közoktatásban követnék. Hírlik, hogy a kolozsvári egyetem is megszervezi az ejtési versenyt. De a középiskolai tömegekben is fel kellene ébreszteni a magyar beszéd iránti érdeklődést s rajtuk keresztül talán majd elérjük azt is, hogy a magyar középosztály is becsüli majd annyira azt, aki ízesen, szép kiejtéssel beszél a magyar nyelvet, mint azt, aki kifogástalanul tud idegen nyelveket.

A tudományos világ számára is nagy tanulságokkal járhat a magyar kiejtés versenye. Az a nagyjában ismert megállapítás, hogy két magyar beszéd-típus van: egy városi, köznyelvi (κοινή) és egy többféleképpen színezett vidékies, melyet általában

magyarosabbnak érzünk, most világosan áll előt-
tünk. S ha az előadott megjegyzésekkel kapcsolatban
megindulnak majd a leíró fonetikai vizsgálatok,
talán majd a részletekben is kiderül ennek a tömeg-
vizsgálatnak a tudományos haszna. Annyit min-
denesetre megtanult a fonetikus is, hogy hová for-
duljon, ha az általában magyarosnak érzett beszé-
det akarja tanulmányozni. A versenyből azt a ta-
nulságot is levonhatjuk, hogy egy részletes magyar
leíró hangtannak a megírása az egész magyar
nyelvközösségre nézve nagy fontossággal bírna.

Szeretjük mondani: „Nyelvében él a nemzet“,
de értjük-e, mire kötelez minden magyart Széchenyi
István szava? Megteszünk-e mindent a magyar
nyelvért, hogy a nemzet éljen?

T A R T A L O M

	Lap
Előszó	3
I. Kodály Zoltán riadója. 1. A magyar kiejtés rom- lásáról	5
2. Kodály Zoltán: Vessünk gátat kiejtésünk rom- lásának!	26
II. Az első verseny	34
III. A második verseny	41
IV. A harmadik verseny	43
V. Tanulságok	
1. Horváth János észrevételei	47
2. Lazicius Gyula megjegyzései	55
3. Nagy Adorján beszéde	57
4. Kodály Zoltán tanulságai	60

Kiadásért felelős: Eckhardt Sándor.

37.648. — K. M. Egyetemi Nyomda. (F.: (Thiering R.)

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁRA 725 / 1951 N. SZ.

